

II. DÜNYA SAVAŞI'NIN CUMHURİYET VE TAN GAZETELERİNDE TEMSİLİ

Uğur Günay Yavuz¹

Öz

II. Dünya Savaşı, tüm dünyaca Yahudi Soykırımı gibi kitlesel ölümlerin yaşandığı, kullanılan atom bombaları sonucunda en çok sivil halkın zarar gördüğü, yani insanlık tarihinin en kanlı savaşı olarak kabul görmektedir. Ancak Almanya dahil pek çok ülkede savaşın bu ciddi durumundan insanların habersiz oldukları, savaşa dair bilgileri basın yoluyla tek taraflı edindikleri saptanmaktadır. Türkiye’de ise bu dönem, hükümet tarafından sansür ve denetimin uygulandığı, bilgilerin, haber kaynağı olarak devletin izni ile sadece Anadolu Ajansı aracılığıyla tek taraflı aktarıldığı, insanlık tarihi kadar Türk Basın tarihinde de özel bir önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı, II. Dünya Savaşı’nın Türk basınında nasıl yer aldığını ortaya koymaktır. Araştırmada tek bilgi kaynağı olan Anadolu Ajansı’ndan alınan enfomasyonun, farklı ideolojilere sahip *Cumhuriyet* ve *Tan* gazeteleri tarafından, nasıl değiştirildiği ve dönüştürüldüğü, bu iki gazete kıyaslanarak ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu amaçla, savaşın dönüm noktası olarak kabul edilen tarihlerdeki² iki gazete yayınlarının, içerik analizi yapılmıştır. Sonuç olarak, dönemin iki gazetesi özelinde, bu gazetelerin siyasi görüşlerine uygun olarak yayın politikalarını düzenledikleri, örneğin *Tan* gazetesinin tüm savaş süresince hükümete eleştirel bir bakış açısıyla yaklaştığı ve Rusya yanlısı bir tavır, yayın sergilediği, *Cumhuriyet* gazetesinin ise, savaş başlangıcındaki hükümet yanlısı ve savaşın Alman tarafını destekleme tutumunun, ilerleyen yıllar içinde değişikliğe uğramasıyla, bu tavır değişikliğinin gazetenin içeriğine ve kullandığı fotoğraflara da yansıtıldığı görülmüştür.

Anahtar sözcükler: II. Dünya Savaşı, *Cumhuriyet* gazetesi, *Tan* gazetesi, fotoğraf.

THE PRESENTATION OF THE II. WORLD WAR ON CUMHURİYET AND TAN NEWSPAPERS

Abstract

The II. World War is accepted as the most deathful war of the humanity, considering mass killings (Jewish genoside) and attacks to the civil society (atomic bombs). It is also a milestone in the history of Turkish Press, due to the censorship of the government and state of siege at the time, resulting in allowing only Anadolu Agency, as the source of news.

The aim of this study is to present the diversity in approach of newspapers through photographs and visuals, whilst they were using the same source –Anadolu Agency- for conveying the news to the audience. Best seller newspapers at that time- “*Cumhuriyet*” and “*Tan*”, which have opposite approach against war, have been determined as samples in the content of this study. Photos and visuals used by these two newspapers have been examined on the specific milestones of the 6-year war³

It is noted that, the newspapers that had different ideologies differentiate in the way they publish the news, their allocation of columns, photos they use periodically, other visuals and columnists, despite the same source of information.

Key words: II. World War, *Cumhuriyet* newspapers, *Tan* newspapers, photograph.

GİRİŞ

1914-1918 yılları arasında yaşanan I. Dünya Savaşı’nda çözümsüz kalan sorunlar nedeniyle, yirmi yıl sonra başlayan ve teknolojinin ilerlemesiyle daha yıkıcı ve tahrip edici

¹ Doçent Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Fotoğraf Bölümü, ugurgunay@gmail.com

² Savaşın başlangıcı olarak kabul edilen 1 Eylül 1939 Almanya’nın Polonya’ya saldırması, 22 Haziran 1941 Almanya’nın Rusya’ya saldırması, 6 Haziran 1944 Normandiya Çıkarması ve savaşın sonunu hazırlayan 6 Ağustos 1945 Hiroşima’ya Atom Bombasının atılması

³ Sep 1st, 1939: Beginning of the War-Germany’s attack to Poland, Jun 22nd, 1941: Germany’s attack to Russia, Jun 6th, 1944: Normandy landings and Aug 6th, 1945: Hiroshima atomic bomb

silahların hakim olduğu II. Dünya Savaşı, 1 Eylül 1939 tarihinde Almanya'nın Polonya'ya saldırması neticesinde, İngiltere ve Fransa'nın Polonya'nın yanında yer alması ile başlamıştır. Altı yıl süren, 40 milyon kişinin hayatını kaybettiği, milyonlarca kişinin sakat kaldığı, beş milyondan fazla kişinin toplama kamplarında, gaz odalarında öldürüldüğü tüm dünya ülkelerini etkileyen, insanlık tarihinin en can acıtıcı savaşı olmuştur. Bir diğer üzücü mesele ise savaş bittiğinde dünyada pek çok ülkenin yapılanlardan haberdar olmadığı, uygulanan sansür ve baskı yöntemi ile kamuoyunun savaşa dair gerçeklerden yoksun bırakıldığı, bu nedenden dolayı da ölümlere karşı bir anlamda seyirci kalındığıdır.

Haberlerin kamuya bilgi vermesinin yanı sıra propaganda amacıyla da kamuoyu oluşturabileceğinin fark edilmesi üzerine, “dördüncü kuvvet medya”, farklı ideolojik ve siyasi görüşler tarafından da kendi görüşlerini yayma amacıyla kullanılmak istenmiştir. İnsanlar üzerindeki gücünün fark edilmesi üzerine karşıt görüşlerde de kamuoyu oluşturulabileceği, bu fikirlerin yayılabileceği bir tehdit olarak görülmekte, bu da siyasal iktidarların söz konusu kitle iletişim araçları üzerinde denetim ve sansür ve hatta baskı uygulaması sonucunu doğurmaktadır. II. Dünya Savaşı döneminde de Türkiye’de basın üzerinde gerek Türk hükümetinin, gerekse savaşı her iki tarafın da kendi görüşlerini yansıtma yolunda beklentileri, bu beklentiler gerçekleştirilmediği takdirde gazeteler üzerinde baskı uygulanması ve gazetelerin kapatılma ile cezalandırılması söz konusu olmuştur. Bu süreç, gazetelerin ancak yayınladıkları fotoğraflar ve köşe yazarları aracılığı ile kendi ideolojilerini yansıtabildiği bir dönemdir,

Bu verilerden hareketle çalışma, II. Dünya Savaşı döneminde, Türkiye’de basının, savaşa karşı duruş açısını farklı siyasi görüşlere sahip gazetelerin, aynı haberleri nasıl yayınladıklarını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle dönemin en çok satan ve savaşa karşı farklı ideolojik noktalarda yer alan *Cumhuriyet* ve *Tan* gazeteleri, bu karşıtlıkları nedeniyle çalışmaya örneklem olarak belirlenmiştir. Altı yıl süren savaşın gidişatını belirlemesi ve seyrini değiştirmesi nedeniyle, söz konusu gazetelerin önemli dönüm noktası olarak belirlenen tarihlerdeki yayınları çalışma kapsamında ele alınacaktır. Savaşın başlangıcı olarak kabul edilen 1 Eylül 1939-Almanya'nın Polonya'ya saldırması, 22 Haziran 1941-Almanya'nın Rusya'ya saldırması, 6 Haziran 1944-Normandiya Çıkarması ve savaşın sonunu hazırlayan 6 Ağustos 1945-Hiroşima'ya Atom Bombası'nın atılması, önemli olaylar ve tarihler olarak saptanmıştır. Makalede gazetelerin aynı gelişmeleri, tek kaynaktan alarak gerek ideolojileri veya yayın politikaları, gerekse savaşta taraf oldukları cephe doğrultusunda nasıl okuyucularına aktardıkları ve savaşa olan yaklaşımlarına bakılacaktır. Ayrıca, basın organlarının haber ve fotoğraflarını nasıl şekillendirdiği incelenecek, bu süreçte yayınlanan farklı ideolojilere sahip gazetelerin bakış açılarının, aynı ajansın verdiği haberleri nasıl yayınladıkları, gazetelerinde ne kadar yer ayırdıkları, ekledikleri fotoğraflar, diğer görseller ve köşe yazarlarının yaklaşımı dönemselsel olarak ele alınarak, içerik analizi yöntemi ile okunacaktır.

İçerik analizi en basit anlamı ile çeşitli görsel işitsel dokümanlardan elde edilen verilerin sistematik olarak incelenmesidir. Çalışmada belirlenen dört tarihte savaşa ayrılan sayfa/yer, kullanılan görsel malzemenin sayısı, savaşa dair yaklaşım sistematik olarak kategorileştirilecek, tablolar halinde bu veriler sunulacaktır. Böylece savaştan daha önemli olarak savaşın nasıl aktarıldığı, bu yolla kitlelerin ne şekilde bilgilendirildiği, verilerin de analizi ile ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Bu konunun seçilmesindeki neden alandaki önemli bir boşluk olduğunun düşünülmesidir. Şöyle ki II. Dünya Savaşı'nın Türkiye’de basına nasıl yansıdığı sorunsalı, Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Fotoğraf bölümünde bir öğretim üyesi olarak dikkatimi çekti. Farklı görüşlerdeki gazetelerin, biçim ve içeriklerinin, dönemin ideolojisi ve

basın organının görüşleri doğrultusunda nasıl şekillendiğinin önemli bir sorunsal olarak karşımda durduğunu fark ettim. Araştırmaların sonucu gördüm ki Ayşe Gülçin Manka'nın, 2008 yılında yazdığı Anadolu Ajansı ve II. Dünya Savaşı adlı kitabı, II. Dünya Savaşı sırasındaki farklı tarihlerdeki üç gazetenin yayınlarını ve aynı tarihlerdeki Anadolu Ajansı bültenlerini analiz etmektedir. Yazar, yayını oluşturan önemli bir anlam üretme ögesi olarak fotoğrafı maalesef çalışma kapsamı dışında bırakmaktadır. Böylece, alanda hem haberi, hem köşe yazılarını hem fotoğrafı analiz edecek bir çalışmanın eksikliği dikkatimi çekti. Aslen fotoğraf alanında iletişim kökenli öğretim üyesi kimliğim nedeniyle böylesi bir eksikliğin giderilmesi amacı ile bu çalışmaya başlama kararı aldım.

Ayrıca basının ideoloji savaşı içerisinde yanlı yayın yapışının örneğinin bugün de hala güncelliğini koruduğu inancıyla, geçmişin geleceğe örnek olacağı düşünülerek bu çalışmanın güncel çalışmalar için de bir örnek teşkil edeceği ümit edilmektedir. Böylece, bir tarih okumasının, medya çalışanlarına da bir öz eleştiri niteliğinde olup, tarihten ders alınacağı ve kendi çalışma alanları ile medyanın yüzleşeceği beklenmektedir.

1. II. Dünya Savaşı ve Türkiye

II. Dünya Savaşı, Müttefikler; İngiltere, Fransa, ABD ve Rusya karşısında Almanya, İtalya ve Japonya'nın baş aktörler olarak yer aldığı, hatta pek çok başka ülkelerin de yanlarında savaşa sürüklendiği tam bir dünya ülkeleri savaşı olmuştur. Latin Amerika, İsveç, İspanya, İsviçre, İrlanda, Portekiz ve Türkiye bu süreçte tarafsızlık ilkesi ile savaş dışında kalarak, toprak bütünlüğünü korumayı başarmıştır.

Jeopolitik konumu nedeniyle savaşa katılan her iki cephenin de, kendi taraflarında yer alması yolunda baskı uygulanan Türkiye, kendi toprak bütünlüğünü korumayı ve savaşın dışında kalmayı hedefleyen bir tarafsızlık, bir başka deyişle denge politikası izlemiştir. Necdet Ekinci'ye göre takip edilen denge politikası; Mihver devletleri ile Müttefik Devletler arasındaki güç ilişkilerini ve çatışmalarını kullanarak savaş dışı kalmayı gerçekleştirmeye çalışmak olmuştur (1997: 180). Bu yaklaşımını savaş yıllarında Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü şöyle anlatmaktadır:

Bizim kaderimiz, Müttefiklerle beraber olmaktı. Bunun neticesi olarak, Müttefiklerle beraber ve onların safında savaşa girmemiz tabii ve zaruri olacaktı. Ancak, bu savaşa girmek için, vaziyetimizin özelliğini ve müttefiklerimizin bize karşı vazifelerini hakkıyla ifa etmelerini istemeye mecbur ve bunda haklıydık. Yoksa savaşa girmememiz ve hiçbir şart altında savaşa fiilen girmemek, daha baştan verilmiş bir karara dayanmaktadır. İşte bu suretledir ki, taahhütlerimize sadık kalmakla, Müttefiklerin bize karşı vazifelerini ifa etmelerini istemek arasındaki tartışma, bizi savaş dışı bırakmıştı. Yani netice şu oldu: savaşa girmek bizim için mümkün olmadı ve müttefiklerimiz de bizi bu hususta haksız bulmaya, hiç bir vesile ve imkan bulamadılar (Aydemir 1985:243).

Savaş başlangıçta coğrafi konum olarak Türkiye'den çok uzaklarda başlasa da, Almanya'nın Avusturya, Çekoslovakya, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Bulgaristan'ı işgal ederek sınırlarına dayanması, savaş tehlikesi ile Türkiye'yi yüz yüze getirmiştir. Türkiye tarafsızlığını korumak adına savaşan ülkelerle saldırmazlık, dostluk ve işbirliği gibi anlaşmalara⁴ imza atmasını gerekçe göstererek, savaşa girmekten kaçınmış, uygulanan baskılara da⁵ bu anlaşma maddelerini gerekçe göstermiştir. Savaşın başlangıcından 1941 yılına kadar Müttefikler'e yakın ilişki yürüten Türkiye, 1941 yılında Almanya ile saldırmazlık anlaşması imzalamış, bu dönemde her iki tarafa da eşit mesafesini korumuş, Almanya ile

⁴ 19 Ekim 1939'da İngiltere ve Fransa ile Üçlü İttifak, 18 Haziran 1941'de Almanya ile saldırmazlık anlaşmaları

⁵ 1940-1941 yılları arasında Almanya, İngiltere ve ABD 1942-1944 yılları arasında bu amaçla yaklaşmıştır.

1941 ve 1942 yıllarında iki krom anlaşması imzalayarak ticari ilişkisine devam etmiştir. 1943 yılında Müttefikler'den gelen savaşa katılması yolundaki baskılara, gerekli savaş mühimmatlarının temin edilmesi gerektiğini belirterek katılmama kararlılığını sürdürmüştür.

Rusya ile ilişkilerinin gerginleşmesi ve İngiltere'nin Almanya ile krom ticaretini gerekçe göstererek Türkiye'ye nota çekmesi üzerine, krom sevkiyatı durdurulmuş ve ticaret yarı yarıya azaltılmıştır. 1944 yılı gerek Almanya, gerekse Müttefik Devletler ile ilişkisinin çıkmaza girdiği Türkiye için, savaşın ekonomik sıkıntılarının yoğun olarak yaşandığı, yalnızlaştığı bir dönem olmuştur. Almanya'nın savaşı kaybedeceği belli olunca, Türkiye Müttefikler ile daha yakın ilişkiye girmiş, Ağustos ayında Almanya ile diplomatik ilişkileri kesmiş, savaşın artık biteceği ve kazanan tarafın belli olmasının ardından, 3 Şubat 1945 tarihinde Almanya ve Japonya'ya sembolik nitelikli savaş ilan etmiştir. Savaş ilanı bir formalitedir ve amaç savaş sonrası oluşacak yeni dünya düzeninde güçlü ülkeler arasında dost ülke statüsünde yer bulabilmektir.

Türkiye savaşa fiilen katılmamasına karşın, savaşı büyük bir ordu ile hazır olarak izlemek zorunda kalmış, 21 ilde sıkıyönetim ilan edilmiş, bu nedenle askeri harcamalar, ekonomik abluka, seferberlik durumu sonucunda, sıcak savaşın değil ama savaş ekonomisinin sıkıntılarını yaşamıştır. Ekmek, yağ ve tüp gibi temel ihtiyaçların alımında karne sistemine geçilmiş, başlangıçta çocuklara günde 175 gr, yetişkinlere 375 gr ve ağır işçilere 750 gr ekmek verilmesi kararı alınmış, ancak 1942 yılında bu uygulama büyüklere gün aşırı 150 gr ve 300 gr olarak değiştirilmiştir. Karaborsacılığın geliştiği bu sıkıntılı günlerde, hükümetin ekonomik açıdan rahatlamak için gelir elde etmek adına yapmış olduğu başta Varlık Vergisi gibi uygulamalar, çok daha büyük tartışmaları ve sıkıntıları beraberinde getirmiştir.

Özetle fiilen II. Dünya Savaşı'na girmeyen Türkiye üzerindeki tüm baskılara rağmen, William Hale'in ifade ettiği gibi: “ (...) uluslararası siyasette küçük bir ülkenin piyon gibi kullanılmamasına çarpıcı bir örnek oluşturmuştur” (2003: 74). Savaşa girmese dahi, ülke ve elbette ülkenin basını, bu savaş ortamından etkilenmiş, ekonomik sıkıntı, baskı, sansür kendisini göstermiştir.

1. II. Dünya Savaşı Yılları Türkiye'de Basınının Durumu

Savaş yıllarında Türkiye genelinde basılan gazetelerin, buldukları şehirlere göre dağılımlarına bakıldığında çok büyük bir çoğunluğun İstanbul'da olduğu görülmektedir. Ardından Ankara, İzmir ve Adana gelmektedir. Savaş yıllarında basılan gazetelerin buldukları şehirlere göre dağılımı şöyledir Tablo1: (Biner 2008: 36)

Çıktığı yerler	1941	1942	1943	1944	1945
Ankara	5	8	6	7	4
İstanbul	37	37	43	38	36
İzmir	3	3	5	5	5
Adana	3	2	3	3	3
Diğer şehirler	65	71	74	77	78
TOPLAM	113	121	131	130	126

Tablo 1: Basılan gazetelerin şehirlere göre dağılımı

Savaş yıllarında yayınlanan gazetelerden en çok basılan gazete *Cumhuriyet* (16.000 adet) olmuştur. Onu *Ulus* ve *Tan* gazeteleri aynı rakamla (12.000 adet ile) takip etmiş, ardından *Yen Sabah*, *Akşam*, *Son Posta* gazeteleri (10.000 adet) gelmiştir. Diğer gazeteler *Vatan* (7.000), *Tasviri Efkar* (6.000), *Son Telgraf* (4.000), *İkdam* (4.000) ve *Vakit* (4.000) sıralanmıştır.

Savaş yıllarında çıkan gazetelerin tirajları şöyledir Tablo 2: (Weisband 1974: 74)

Cumhuriyet	16.000
Ulus	12.000
Tan	12.000
Yeni Sabah	10.000
Akşam	10.000
Son Posta	10.000
Vatan	7.000
Tasviri Efkâr	6.000
Son Telgraf	4.000
İkdam	4.000
Vakit	4.000

Tablo 2 Savaş yıllarında çıkan gazetelerin tirajları

Savaş yıllarında gazetelerin haber kaynağı olarak, sadece Anadolu Ajansı'nı kullanabilecekleri yönündeki hükümet kararının tebliği öncesinde, gazetelerin ve Anadolu Ajansı'nın ana haber kaynağını, Müttefik devletlerin haber ajansları oluşturmuş, Almanya da bu durum üzerine Deutche Nachrichten Büro (DNB), Transkontinent Pres (TP), Transocean (TO) ve Nachrichten Pres Dienst (NPD) gibi haber ajansları kurmuştur. Anadolu Ajansına oranla daha ileri teknolojiye sahip ajanslar, sadece İstanbul ve Ankara'daki gazetelere değil, tüm ülke basınına ücretsiz haber ve fotoğraf servisi etmişlerdir. Zekeriya Sertel Alman, İngiliz ve Fransızlar tarafından propagandalarını yapma amacıyla açtıkları haber bürolarının yarattığı ortam için, "Türkiye karşılıklı propagandanın savaş alanı haline gelmişti" demektedir (1977: 226). Süleyman Seydi ise "Müttefik ve Mihver ülkeleri, Türkiye'de yayınlanan gazetelere nüfuz edebilmek için haber sağlama yarışı içine girdiler ve Türk kamuoyuna yönelik bilgi akışını kontrol altında tutmaya çalıştılar" yorumunu yapmaktadır (2006: 3).

Savaş yıllarında savaştan her iki taraf da, Türk gazete yazarlarını propagandalarını yapmaları amacıyla, cephelerine davet etmişlerdir. Bunlardan ilki, 8 Şubat 1940'da Fransızlar tarafından yapılmış, sonrasında ise İngiltere bir grup gazeteciyi Londra'ya götürmüştür. 1942 yılı Temmuz ayında da Almanlar'ın Doğu Cephesi'ne *Vakit* gazetesi sahibi Asım Us, *Akşam* gazetesinin sahibi Necmettin Sadak, *Cumhuriyet* gazetesinin editörü Yunus Nadi, *Adana Türk Sözü* gazetesinin editörü Nevzat Güven gitmiştir. Anadolu Ajansı, daveti kabul etmemiştir. Amerikalılar da aynı şekilde gazetecileri ve başyazarları cephelerindeki durumu giderek yerinde görmeleri için davet etmiştir.

Hitler'in doğum günü nedeniyle 1939 yılında Nisan ayında Almanya'ya giden gazeteciler şu isimlerdir: Falih Rıfkı Atay, Ali Fuat Cebesoy, Necmettin Sadak, Hüseyin Cahit Yalçın ve Nadir Nadi. Falih Rıfkı Atay *Ulus* gazetesinde 20 Nisan 1939'da yazdığı "Hitler'in Doğum günü" başlıklı makalesinde, Hitler'in şahsı ve liderliği üzerine görüşlerini şöyle aktarmaktadır:

Hitler, şüphesiz bir fani vatandaşa milli kahraman vasfı kazandıran bütün her şeyi yapmıştır. Almanya onun şahsında bütün davaları tahakkuk ettiren bir şef bulabilmiştir. Zayıf ve mağlup Almanya'nın en karışık, en buhranlı ve en düşük günlerinde bir avuç arkadaşı ile mücadeleye girişen Hitler, yalnız kendi milletine siyasi hak müsavatı kazandırmak, yeni bir ordu vücuda getirmek, toprak istiklallerine nihayet vermekle kalmamış, Alman irki birliğini hemen hemen temin

etmiştir... Kendi milleti böyle bir şefin ellinci doğum yıldönümü için ne kadar şenlik yapsa hiç kimse bunu mübalağalı addedemez (1939:2).

3. II. Dünya Savaşı Yılları Türkiye’de Basına Uygulanan Denetim ve Sansür

II. Dünya Savaşı’nda demokrasinin hakim olduğu ülkelerde dahi, basın üzerinde baskı olduğundan, basın özgürlüğünün kısmen varlığından söz edilebilirken, Mussolini yönetimindeki İtalya ve Hitler yönetimindeki Almanya’da basının tamamen bu liderlerin denetiminde olduğunu söylemek mümkündür. Mussolini’ye göre: “Basın özgürdür çünkü tek bir davaya, tek bir rejime hizmet eder” (Alan 2015). Hitler de basının önemini şu sözleriyle vurgulamaktadır:

Vatandaşın, ahlaktan yoksun, cahil ve kötü niyetli terbiyecilerin ellerine düşmelerine engel olmak birinci derecede sosyal bir devlet görevidir. Bundan dolayı, devlet, bu gibi kimselerin yetişmelerini kontrol etmek ve adi makalelerin yayınına engel olmak görevi ile yükümlüdür. Bunun içindir ki, devlet basını yakından kontrol altında bulundurmalıdır. Çünkü basının bu kimseler üzerindeki etkisi çok kuvvetlidir. Bu da geçici değil sürekli biçimde bir etki yapmasından ileri gelir. Basın o büyük önemini, öğrettiği şeyleri sürekli tekrar edebilmesiyle sağlar. Başka alanlarda olduğu gibi basında da devlet bütün araçların aynı amaca hizmet etmesi gerektiğini unutmamalıdır ve hükümet “basın hürriyeti” denilen saçma sözden dolayı güçsüzleşmemelidir. Yoksa böyle bir durum, hükümeti görevini tam yapamamaya ve milleti de yararlı bir gıdadan yoksun bırakmaya sebep olur. Hükümet hiçbir gücün önleyemeyeceği bir kararlilikla bu eğitim araçlarını avucunun içine almalı, onu devlet ve milletin hizmetinde bulundurmalıdır (1994: 246).

Türkiye’de de II. Dünya Savaşı döneminde basına yönelik düzenlenen yasa ve tasarılar hükümete geniş yetkiler tanımıştır. Hıfzı Topuz o dönem basının yaşadıklarını şöyle değerlendirmektedir:

Türkiye savaşın dışındadır ama 1940 Kasım’ında İstanbul bölgesinde sıkıyönetim ilan edilecektir. Hükümet artık savaş bitene kadar bu sınırsız yetkileri kullanacaktır. Basın özgürlüğünün hiç lafı olmaz bu dönemde, Bakanlar Kurulu gerekli gördüğü anda, dilediği gazeteyi, dilediği sürece kapatacaktır. Bu kararlar kesindir, ne Meclis karışır bunlara, ne de Danıştay. Kararı Basın-Yayın Genel Müdürlüğü telefonla bildirir gazetelere o kadar. Gazete kapatılmıştır. Ondan sonra Başbakan’a mektuplar yazılır. Devlet başkanının olgunluk gösterip gazeteleri affetmesi istenir. Günün birinde de bu aflar çıkar. Gazetenin patronuna “Gazeteni artık çıkartabilirsin” denir ve gazete yeniden çıkmaya başlar (2003: 169).

1939-1945 yılları arasında basına uygulanan kapatma kararları şöyledir Tablo 3: (Koçak 2009: 338);

Gazete ve dergi adı	Toplam kapanma süresi	Kapatma sayısı	Kapatan makam
Cumhuriyet	5 ay 9 gün	5	3 kez hükümet 2 kez sıkıyönetim
Tan	2 ay 13 gün (12.08.1944'ten itibaren süresiz kapatıldı.)	7	4 kez hükümet 3 kez sıkıyönetim
Vatan	7 ay 24 gün(30.09.1944'ten itibaren süresiz kapatıldı.)	9	5 kez hükümet 4 kez sıkıyönetim
Tasvir-i Efkâr	3 ay (30.09.1944'ten itibaren süresiz kapatıldı.)	8	4 kez hükümet 4 kez sıkıyönetim
Vakit	12 gün	2	1 kez hükümet 1 kez sıkıyönetim
Yeni sabah	6 gün	3	1 kez hükümet 2 kez sıkıyönetim
Akbaba	47 gün	4	1 kez hükümet 3 kez sıkıyönetim
Son Posta	11 gün	4	4 kez hükümet
Haber	10 gün	2	2 kez hükümet

Tablo 3: 1939-1945 yılları arasında basına uygulanan kapatma kararları

Basın, gerek hükümetin denetimindeki Basın Yayın Genel Müdürlüğü, gerekse Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından sıkı denetime tabi tutulmuştur. Yapılacak yayınlarda kullanılacak puntoya yani yazı karakterinin büyüklüğüne kadar talimatlar verilmiş, uyulmadığı takdirde önce uyarı, ardından da kapatılma cezası uygulanmıştır. Aşağıdaki tabloda, dönemin gazetelerinin savaş döneminde hükümet ve sıkıyönetim tarafından ne kadar süreyle ve kaç kez kapatılma cezası aldıkları görülmektedir. Gazetelerin sürekli kapatılma cezası aldığı savaş yıllarında ılımlı bir yayın politikası izleyen *Akşam* gazetesi, sadece uyarı cezası almış, hiç kapatılmamıştır. Sıkıyönetim komutanlığı tarafından verilen söz konusu uyarı cezalarından biri, bir bulmaca nedeniyledir. 7 Aralık 1941 günü yayınlanan bulmacanın dolu kareleri 2 gamalı haç biçimindedir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında bazı haberlerin gazetelere hiç girmemesi, bazılarının büyütülmemesi, konusunda Başbakanlık'tan ya da Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nden gelen talimatlardan bazıları şöyledir:

Türkiye'den bahseden radyo haberlerinin, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'nden izin almadıkça yayını yasaktır (19 Eylül 1939) (Topuz 2003: 168).

“Rusya’ yazılmayacak ‘Rusya’ kelimesi tek başına kullanılmayacak, ‘Sovyet Rusya’ diye yazılacaktır. (23 Aralık 1939) (Topuz 2003: 168).

Anadolu Ajansı'nın haberlerinden başka haber yazılmayacaktır; sansasyonel başlık yazılmayacaktır; başmakale yazılmayacaktır; ikinci baskı ve ilave yapılmayacaktır (10 Haziran 1940) (Topuz 2003: 168).

Gazetelerde büyük manşetler yalnız iç haberler için kullanılacaktır; dış haberler tek sütuna dizilecek ve bu haberlere en çok 12 puntodan büyük başlık konmayacaktır; Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'nden ve Anadolu Ajansı'nın vereceği dış haberlerden başka hiçbir dış haber yayınlanmayacaktır; Türk rejiminin ve bu rejimin ideolojisinden gayrı, velev inceleme adı altında olsa da diğer rejimlere ve ideolojilere ait yayın yapılmayacaktır (Topuz 2003: 168).

Cumhuriyet'te Nadir Nadi'nin makaleleri neticesinde açılan kalem tartışması son bulacaktır (3 Ağustos 1940) (Topuz 2003: 168).

Hatay'da 15 haydut 3 otomobil soymuş, bir polisi öldürmüş, 2kişi yaralanmış ve 15.000 lira gasp ederek kaçmışlar. Bu haber yazılmayacaktır (29 Ağustos 1941) (Topuz 2003: 168).

Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'nün gazetelere gönderdiği uyarı yazılarından bazıları şöyledir:

Tasvir-i Efkâr Gazetesi Genel Müdürlüğü'ne,
Gazetenizin 15 İkinci teşrin (Kasım) 1940 tarihli üçüncü sayfasındaki Muharrem Feyzi'nin siyasi makalesi iki sütun üzerine plase edilmiştir. Bu hareketiniz talimata aykırıdır. Saygılarımı sunarım.

Basın-yayın Genel Müdürü
Selim Sarper (Topuz 2003: 168-169).

(Reisicumhur İsmet İnönü, Ankara civarında küçük bir seyahat yapmak üzere Ankara'dan hareket etmiştir.)

Gazeteler bunun haricinde hiçbir şey yazmayacaklardır.

Basın-Yayın Genel Müdürü
Selim Sarper (14. 12. 1940) (Topuz 2003: 168-169).

Son günlerde İstanbul matbuatında dikkat çeken bir genişlik alan malum polemiklere, yarın sabahtan itibaren ve kesin olarak son verilecektir.

Matbuatımızın her hususta dikkatli ve ılımlı bir yayınla birleşik, Türk kamuoyunun gerçek yansıtıcısı olarak kalmasını önemle rica ederim.

Basın-yayın Genel Müdürü
Selim Sarper (28.5.1941) (Topuz 2003: 168-169).

Tasvir-i Efkâr Gazetesi Müdürlüğü'ne

13 Haziran 1941 tarihli sayınızın birinci sayfasında, Türkiye hakkında Berlin'den gelen haber telgrafına 36 puntoluk başlık koymanız, bu husustaki talimatın ruhuna aykırıdır. Bu vaziyetinizin dolayısıyla, sizi talimata aykırı hareket etmiş saymaktayız. Saygılarımı sunarım.

Basın-Yayın Genel Müdürü
Selim Sarper (14.06. 1941) (Topuz 2003: 168-169).

Türkiye'nin kağıt açısından büyük ölçüde Almanya'ya bağımlı olması da, gazetelere karşı baskı aracı olarak kullanılmıştır. Bu anlamda Almanya'ya muhalif olan, eleştiren gazeteler sayfa sayılarını azaltma durumunda kalmıştır. Aynı zamanda büyük Alman şirketleri kendilerinden yana olmayan gazetelere verdikleri reklamları kesmiş, gazeteleri ekonomik anlamda sıkıntı yaşamaya mahkum etmiştir. Bu anlamda en çok mağdur olan *Tan* gazetesi olmuştur. *Tan*'a verilen reklamlar kesilmiş, gazetenin baskıları yansıtan yayınlarının ardından da *Cumhuriyet* dışındaki basın organları tarafından Almanya'nın bu yaklaşımı protesto edilmiştir.

Hükümetin dış politikada izlediği dengeli ve tarafsız yaklaşım, kendisini iç politika ve basına yönelik tavrında da göstermiştir. Savaşın her iki tarafı savunan gazetelerin varlığı, her iki taraf ile ilişkilerini bozmak istemeyen hükümet için de bir avantaj olmakta, hem basının özgür olduğunu ispat etmekte, hem de denge korunmuş olmaktadır.

Basın üzerinde uygulanan kontrolün en önemli ayağı, hükümet tarafından 20 Temmuz 1940 tarihinde gazetelere gönderilen, gazetelerin dış haberlerini yalnızca Anadolu Ajansı'ndan alacaklarına dair talimattır.⁶ Basının farklı kaynaklardan, yabancı gazete ve

⁶ 1920 yılında kurulan ve 1925 yılında anonim şirket olan ajans, 1942'de Matbuat Umum Müdürlüğü'ne yani Basın Yayın Genel Müdürlüğü'ne bağlanarak hükümetin kontrolündeki yerini almıştır.

radyalardan, ajanslardan elde ettiği haberlerin yayınlanmasının, farklı bakış açılarının önü bu şekilde kesilmiştir. Savaşın sonuna yaklaşıldığı 1945 yılı Mayıs ayında, gazetelerin kaynak göstermek şartıyla, yabancı radyolardan haber yayınlayabileceği kararı verilmiştir.

4. Dönemin Başlıca Gazeteleri ve Savaş Süresince Yayın Politikaları

Savaş yıllarında Türkiye basınında yer alan gazeteleri, sol ve sağ görüşlü olmaktan ziyade, şöyle gruplandırmak yerinde olacaktır:

İktidar yanlısı: *Ulus*

Müttefik devletler yanlısı: *Akşam, Vatan, Yeni Sabah, Tanin, Son Telgraf, Vakit, Tan* (Rusya savaşa girmeden önce sadece Mihver devletler karşıtken, savaşa girdikten sonra Müttefikler lehine yayın yapmıştır.)

Mihver devletler yanlısı: *Cumhuriyet, Tasvir-i Efkar*

Cumhuriyet: 8 Mayıs 1924'te Atatürk'ün yakın arkadaşlarından Yunus Nadi'nin kurduğu, Cumhuriyet rejimini benimseyen ve bu yolda yayın yapan gazetedir. Özellikle 16.000 baskısıyla dönemin en yüksek tirajlı gazetesi *Cumhuriyet*, Türkiye'de Mihver devletler yanlısı yayın yapan gazetelerin başında gelmektedir Yunus Nadi, Peyami Safa, H. Hüsnü Emir Erkilet gibi yazarları ile görüşlerini yansıtan yazılarını yayınlamıştır.

Tan: 1935'te İş Bankası'nın kurduğu, daha sonra Ahmet Emin Yalman, Zekeriya Sertel ve Halil Lütfi Dördüncü'nün satın aldığı gazetedir. Ahmet Emin Yalman'ın kendi gazetesi *Vatan*'ı kurmak için *Tan*'daki ortaklığından ayrılmasıyla, Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel'in yönetimine geçen gazete, savaş döneminde de hükümete ve hükümetin savaş politikasına karşı en etkili muhalefeti yapmıştır. Rusya yanlısı, Nazizm, Hitler, Almanya karşıtı yayınlarını ilk günden kapatıldığı güne kadar devam ettirmiştir.

Ulus: Atatürk'ün 1920'de kurduğu Hakimiyet-i Milliye gazetesi, 1934 yılında *Ulus* adını almıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin resmi yayın organı durumunda olmuş, hükümetin görüşlerini yansıtmıştır. Hem CHP milletvekili hem de İnönü'nün yakın arkadaşı Falih Rıfkı Atay yönetimindeki gazetede, dış politika yazarı Ahmet Şükrü Esmer de aynı zamanda hükümetin danışmanları arasında yer almıştır.

Vatan: 1923'te Ahmet Emin Yalman, Enis Tahsin Til ve Ahmet Şükrü Esmer tarafından kurulmuş, 1925'te Tahrir-i Sükun yasası gereğiyle kapatılmış, Yalman Elazığ İstiklal Mahkemesince yargılanmıştır. Yalman, Kazım Taşkent, Ahmet Karo, Enver Adakan, Ragıp Devres, İbrahim Şevki, İbrahim Şevket Dilber ile birlikte 1940'ta yeniden yayınlanmaya başlamıştır.

Tasvir-i Efkar: 1940 yılında Velid EbuZZiya ve Zeyyat EbüZZiya tarafından kurulmuş, 1944 yılında yayın politikası nedeniyle kapanmış ve 1945'te *Tasvir* adıyla yayın hayatına yeni kadrosuyla devam etmiştir. Savaş yıllarında Almanya yanlısı yayın yapmıştır.

Tanin: Savaş başlamadan önce *Yeni Sabah* gazetesinde yazmış olan Hüseyin Cahit Yalçın, 1943 yılında *Tanin*'i çıkarmış ve burada yazılarını sürdürmüştür. 1947 yılında da gazete kapanmıştır.

Yeni Sabah: 1938'de İlhami Safa ve Cemaleddin Saraçoğlu'nun kurduğu gazete, Müttefik devletlerden yana bir çizgi belirlemiştir.

Vakit: 1917'de Ahmet Emin Yalman ile Asım Us'un kurmuş olduğu gazete, 1934'te adını *Kurun* olarak değiştirmiş, bir süre sonra ise tekrar *Vakit* adına geri dönmüştür. Savaş yıllarında Müttefik devletlerden yana yayın yapmıştır.

Akşam: Ali Naci Karacan, Falih Rıfkı Atay, Necmettin Sadak ve Kazım Şinasi Dersan'ın kurdukları gazete, 1918'de ilk kez yayınlanmıştır. Aynı zamanda milletvekili de olan Necmettin Sadak, gazetenin yayın politikasını da hükümet görüşleri paralelinde yürütmüştür. Başyazar Sadak da, ülkenin güvenliği tehlikede olmadıkça, Türkiye'nin hem savaşa girmemesini hem de tarafsız olmasını, en doğru politika olarak benimsemiştir. (Manka 2008: 128) Savaş döneminde ılımlı bir çizgi çizmiş Müttefik devletler yanlısı bir çizgi benimsemiştir.

5. Ele Alınan Gazeteler ve Savaşa Bakış Açılımları

5.1. Cumhuriyet

Gazetenin kurucusu aynı zamanda milletvekili olan Yunus Nadi, gazete yönetimini Fransa'da eğitim gören oğlu Nadir Nadi'ye devretmiştir. Orhan Koloğlu savaş yıllarında *Cumhuriyet* gazetesinin Alman yanlısı (1992: 67) olduğunu, Hıfzı Topuz ise gazetenin tamamı olmasa da bazı yazarlarının Alman yanlısı olduğunu belirtmektedir. Topuz'a göre *Cumhuriyet* gazetesinde, Nazizmi savunan Hitler hayranı en saldırgan gazeteci Peyami Safa'dır. (2003: 172) Safa dışında Hüseyin Emir Erkilet de Almanya hayranı yazarlarından olmuştur.

Yunus Nadi anılarında savaş yılları yayın politikalarını şöyle anlatmaktadır:

Biz de Cumhuriyet olarak İtalya'nın Mussolini faşizmini fersah fersah geride bırakan Alman faşizmine umutlarımızı bağlamış yayıncımıza devam edip gidiyorduk... Dünya ahvali (durumu) kendi başına deveran ediyor, biz de ülkemizde ortaya çıkan yeni dünya şartlarına göre kendimize bir dünya uydurmuş dönüp gidiyorduk. (...)Almanya'nın propagandası ve hele Alman Nazizmine bakışımız, kantarın topuzunu kaçırmamıza neden oluyor, 'devletin genel siyasetindeki kıvraklığı' bir türlü yakalayamadığımız oluyordu (Karaca 1994: 87).

Kuruluşundan itibaren hükümetle iyi ilişkiler kuran *Cumhuriyet*, II. Dünya Savaşı'nda izlediği Almanya ve Hitler yanlısı tutum nedeniyle bu ilişkiyi kaybetmiş ve altı yıl içinde toplamda beş ay dokuz gün kapatılma cezası almıştır. Aldığı ceza sonrası kapatılan gazetenin yeniden açılışını Nadir Nadi şöyle anlatmaktadır:

Bir gün Ankara'dan Selim Sarper (Basın-Yayın Genel Müdürü) beni çağırıyordu. Gittim. Beni güler yüzle karşıladı.

-Müjde Nadir dedi. Yarından itibaren Cumhuriyet'i tekrar çıkarabileceksiniz!

Bir suç işlemişim de affa uğramışım gibi teşekkür ederek ellerine sarıldığımı yazarken, içimde hafif bir utanma duygusu var (Topuz 2003: 172).

5.2. Tan

Zekeriya Sertel, Halil Lütfü Dördüncü ve Ahmet Emin Yalman'ın İş Bankası'ndan satın aldığı gazete, ilk yıllarında başyazar Ahmet Emin Yalman'ın yönetiminde ve ılımlı bir yapıya sahipken, Yalman'ın ayrılması ve Sertel'in yönetime gelmesiyle diğer gazetelere göre daha eleştirel bir çizgiyi benimsemiş, Aziz Nesin, Sabahattin Ali, Cevat Şakir gibi sol görüşlü yazarlarla yayın hayatına devam etmiştir.

Nazizm, Hitler ve Türkiye'nin Nazi Almanyası ile birlikte onun yanında savaşa girmemesi gerektiğini, savaş dışı kalmanın önemini vurgulayan yazıların yayınlandığı gazetede, aynı zamanda halkın temel sorunları olan yoksulluk, hayat pahalılığı, yolsuzluklar, düşünce özgürlüğü, çok partili hayata geçiş gibi konular ele alınmıştır. Tam anlamıyla

hükümete karşı muhalefet yapan gazete, savaş yıllarında yedi kez, toplamda iki ay onüç gün süreyle kapatılmıştır.

Nazi propagandasına karşı yayınları nedeniyle kağıt ithalatını elinde bulunduran Almanya tarafından cezalandırılmış, gazete sayfa sayısını azaltmak durumunda kalmıştır. Aynı zamanda Alman aleyhtarı yazılar nedeniyle Alman firmaları reklamlarını kesmiş, ekonomik sıkıntı yaşamıştır.

Fuat Süreyya Oral'a göre *Tan* gazetesi, açıkça komünizm propagandası yapmaktan ziyade Türk halkına daima Rusya dostluğunu telkin etmiştir. (1968: 162) Sertel, *Tan* gazetesinin bakış açısını şöyle özetlemektedir:

Nazizm ve faşizm bütün dünya için olduğu gibi Türkiye için de büyük bir tehlike idi. Nazizm ve faşizm Türkiye'yi hem içinden hem dışından yıkabilirdi. Türkiye'de bir faşist diktatoryası, içerde bütün demokratik hakları silip süpürecek, kara bir esaret dönemi açacaktı. Dış politikada da Türkiye'yi Almanya'nın arkasından tehlikeli maceralara sürükleyecekti. Bunu önlemek için faşizmin ve nazizmin gerçek karakterini, amaç ve hedeflerini açıkça anlatarak kamuoyunu aydınlatmayı görev bilmiştik. Aynı zamanda Türkiye'nin büyük komşusu Sovyetler'le komşu yapılmıştı. Tarihe kafa tutmak hem anlamsız, hem de tehlikeliydi (1977: 190).

Özellikle Sabiha Sertel, *Görüşler* köşesindeki yazıları, Almanya yanlısı gazeteleri eleştirmesi sonucunda, *Cumhuriyet* gazetesinden Nadir Nadi ve *Vakit* gazetesinden Hakkı Tarık Us ile tartışmalar yaşamış, hükümet politikasını eleştirmesi nedeniyle de, gazete defalarca kapatılma cezası almıştır. Yapılan başvurular sonrasında gazetenin tekrar çıkmasına, Sabiha Sertel'in yazı yazmaması şartıyla izin verilmiş, ileriki zamanlarda dış politika konularında yazmaması önkoşulu konmuştur. Sertel bu karar ve sonrasını şöyle anlatmaktadır:

Tan gazetesi, 1941 senesinin başlarında, herhangi bir sebeple geçici olarak kapatılmıştı. Ahmet Emin Yalman devlet adamlarıyla görüşmek, Tan'ın açılmasını sağlamak emeliyle Ankara'ya gitmişti. Bir akşam gece yarısından sonra, yataklarımızda uyurken telefon çaldı. Ahmet Emin Ankara'dan telefon ediyordu. Zekeriya ile uzun uzun konuştular. Ahmet Emin, Tan gazetesinin açılmasını sağladığını, ancak bunun bir şarta bağlı olduğunu söylüyordu. Şart da şu: Sabiha Hanım Tan'a yazı yazmayacak (...) Gazetenin açılmasını sağlamak için Zekeriya bu şartı hemen kabul etti. Şükrü Kaya'nın bana karşı olan düşüncelerini biliyordum. Fakat beni yazı yazmaktan menetmek için hangi sebeplere dayanıyordu? Ahmet Emin Ankara'dan döndü. Odamda çalışıyordum. Yanıma geldi: 'Sizin için Şükrü Kaya ile uzun boylu tartıştım. Fakat o, dış politika yazılarını ağır bir üslupla yazdığını söylüyor. Faşizme, Almanya'ya çatmanız hoşlarına gitmiyor. Biz Almanya ile bir anlaşma yaptık. Bu sırada Almanya'ya çatmak doğru olmaz. Biz, İngiltere ile müttefikiz Sabiha Hanım, İngilizlerin emperyalist politikasını sert bir lisanla tenkit ediyor. Sovyet emperyalizmini savunuyor. Bu sebeple bir müddet yazmaması daha doğru olur diyor. Biz de Tan'ı kurtarmak için, sizi feda ettik' dedi. İyi yapmışsınız dedim. Şüphe yok ki, Tan'ın mutlaka çıkması lazım (1969: 244).

Türk Basın tarihine "4 Aralık olayı" olarak adlandırılan, olaylar sonucunda *Tan* gazetesinin yayın hayatı sona ermiştir. 3 Aralık 1945 tarihinde Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Tanın* gazetesinde "Kalkın Ey Ehli Vatan" başlıklı makalesinin⁷ yayınlanması ve sonrasında parti örgütünün öğrenci yurtlarına, *Tan* gazetesinin protesto edileceği çağrısının yapılması ile başlamış ve "Kahrolsun Komünizm, Kahrolsun Serteller, Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti"

⁷"Bu memleket, asırlardan beri şimalden gelen hücumlara karşı koydu. Millet varlığı, bu ızdıraplar ve felâketlerle yoğrulmuştu. Bu defa yine anavatan topraklarından parçalar ve Türk istikbalinin hatimesini teşkil edecek surette Boğazlar'da üsler isteniyor(...) Büyük Vatanperver Namık Kemal'in sesi bugünün parolasıdır: Kalkın Ey... Ehli Vatan!... Mücadele başlıyor. Ve başlamak lazımdır. Çünkü en azgın ve insafsız bir propagandanın Türk Vatandaşlarının ruhuna her gün en yıkıcı, yeis verici, ümit kırıcı bir propaganda zehrini dökmesine müsaade edemeyiz. Bir vatan sahibi olmak, bu vatanın içinde hür ve müstakil yaşamak isteyen her Türk bu propagandaya karşı koymaya mecburdur" (1945:2)

sloganları atan on binlerce kişiden oluşan grubun, kısa sürede *Tan*, *Yeni Dünya* ve *La Turquie* gazeteleri ve basıldıkları matbaalar, sol yayınlar satan ABC Kitabevi ile Berrak Kitabevine saldırmasıyla sonuçlanmıştır. Kitabevlerindeki vitrinler kırılmış, kitaplar yağmalanmış, *Tan*'da rotatifler parçalanmış, kağıt bobinleri sokağa atılmıştır. Hiç kimse hakkında soruşturma dahi açılmayan olaylar sonunda, Sabiha ve Zekeriya Sertel tutuklanmış, altı aylık hapis cezasından sonra yurt dışında yaşamış ve ikisi de orada hayatlarını kaybetmişlerdir. Yaşanan olaylar sonrasında *Tan*, *Yeni Dünya* ve *La Turquie*'nin yayın hayatı sone ermiştir. *Akşam* gazetesi başyazarı Necmettin Sadak: “Türk Gençliğinin Heyecanlı Gösterisine Dünya Hayran Kalmıştır” başlığı altında yayınladığı yazısında olayları “Bilhassa tehlike anlarında milletlerin varlık iradesi, yabancı ve zararlı tesirlere karşı kendini çok sert şekilde gösterir” şeklinde değerlendirmiştir (1945:3).

6. Savaşın Önemli Tarihlerinin Cumhuriyet ve Tan Gazetelerinde Yer alışı

Örneklem olarak seçilen *Tan* ve *Cumhuriyet* gazetelerinin, savaşın dönüm noktası olduğu kabul edilen tarihlerdeki yayınlarında, savaşa dair haberler, köşe yazıları ve fotoğraflar bakımından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

6.1. 1 Eylül 1939 Almanya'nın Polonya'ya Saldırması

Cumhuriyet Gazetesi 2 Eylül 1939:

“Nihayet Harb Başladı!” manşeti ile Alman ordularının Polonya sınırını ihlal ettiğini, Amerika ve İngiltere'nin ultimatom verdiği haberini vermektedir.

Fotoğraf 1-2: 2 Eylül 1939 tarihli Cumhuriyet gazetesinin birinci ve ikinci sayfası

Gazete birinci sayfasında fotoğraf kullanmazken bir haritaya yer vermiş, “Dün aldığımız malumata nazaran Almanya'nın Lehistan'da taarruz istikametini ve Alman hava kuvvetlerinin faaliyet sahalarını gösterir harita” bilgisi verilmiştir. Gazetenin yöneticisi Nadir Nadi Varşova'daki gelişmeler karşısında halkın durumunu yazısında şöyle ifade etmektedir:

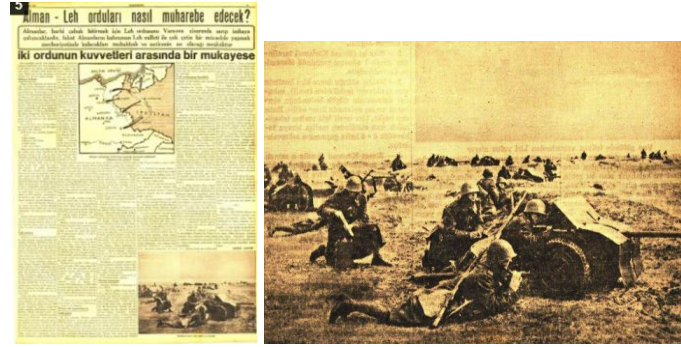
Halk takdir edilecek soğukkanlılık gösteriyor. Bombardımanlara rağmen kadınların ve çocukların da iştirak ettiği gönüllü kabileleri sığınaklar kazmaya, ilk tedavi yerleri hazırlamaya devam ediyorlar. (...) Polonyalıların yurtlarını müdafaa hususunda gösterdikleri gayret anlatılamayacak kadar yüksektir (1939:1).

İkinci sayfasında ise, “Avrupa'dan dün dönen yüksek tahsil talebemiz” başlıklı haberde, 150 kişilik yurtdışında eğitim gören öğrencilerin savaş nedeniyle Türkiye'ye döndükleri anlatılmış, haberde iki adet de fotoğraf kullanılmıştır. Bir diğer fotoğraf ise, ülke içi gündeme dairdir.

Fotoğraf 3-4: “Avrupa’dan dün gelen talebelerimiz rıhtımda ve “Avrupa’dan dönen talebelerimiz dün rıhtımda gazeteleri tetkik ediyorlar” fotoğraf altı yazısıyla yayınlanan fotoğraflar.

Üçüncü ve dördüncü sayfaların savaş dışı haberlere ayrıldığı gazetede, beşinci sayfada Abidin Daver tarafından “Alman-Leh orduları nasıl muharebe eder?” başlığı ile iki ülkenin orduları, hangisinin daha güçlü olduğu, avantaj ve dezavantajlarının araştırıldığı haber kaleme alınmış, “Almanlar, harbi çabuk bitirmek için Leh ordusunu Varşova civarında sarıp imhaya çalışacaklardır, fakat Almanların kahraman Leh milleti ile çok çetin bir mücadele yapmak mecburiyetinde kalacakları muhakkak ve neticenin ne olacağı meşkuktur” (1939:5) denmektedir. Sayfada cepheden askerleri gösteren bir adet fotoğraf, bir adet de harita kullanılmıştır.

Fotoğraf 5-6: 2 Eylül 1939 tarihli Cumhuriyet gazetesinin beşinci sayfası ve “Tanklara karşı Leh topları iş başında” fotoğraf altı yazısıyla yayınlanan fotoğraf.

Altıncı sayfada savaş dışında diğer haberlerin yer aldığı gazetede, yedinci sayfada birinci sayfadaki haberlerin devamı fotoğrafsız olarak bulunmaktadır.

Tan Gazetesi 2 Eylül 1939:

“Almanya, Polonya’yı İstilaya Başladı” manşetiyle yayınlanan gazetede “Fransa ve İngiltere, derhal bir ultimatomla askerlerini çekmesini, yoksa taahhütlerini ifaya başlayacaklarını Berlin’e bildirdiler.” bilgileri verilmektedir. Ayrıca İngiltere’nin savaş masrafı olarak 500.000.000 Sterlin ayırdığı, İngiltere ve Fransa’da seferberlik yapıldığı, İngiltere’de savaş kabinesi kurulduğu aktarılmaktadır.

Fotoğraf 7: 2 Eylül 1939 tarihli Tan gazetesinin birinci sayfası

Birinci sayfada yer alan tek görsel, Almanya-Polonya sınırını gösteren haritadır ve bu harita üzerinde Almanların taarruza geçtiği yerler gösterilmiş, haritanın sağ üst köşesinde Polonya bölgesi üzerinde Polonya orduları Başkumandanı Mareşal Smigly Rydz'in fotoğrafına yer verilmiştir. Bundan başka bir görsel kullanılmamıştır.

İkinci sayfada Almanya'dan dönen öğrencileri gösteren iki adet fotoğraf yer almıştır.

Fotoğraf 8-9: 2 Eylül 1939 tarihli Tan gazetesinin ikinci sayfasında “Almanya’da tahsilde bulunan veya staj gören talebelerimizden dün şehrimize dönenler” fotoğraf altı yazısıyla yayınlanan fotoğraflar.

Üçüncü sayfada, fotoğraf kullanılmazken, dördüncü sayfada ülkenin içişleri ile ilgili gündemine dair haberler ve fotoğraflar yer almaktadır. Aydın’da sulama kanalı açılması, Iraklıların Londra’dan dönüşü ve Çankırı halkevinin köy gezilerine dair üç adet fotoğraf bulunmaktadır.

Beşinci sayfada, “Polonya ne kadar zaman dayanabilir?” başlıklı makalede Polonya’nın sahip olduğu askeri teçhizat ve gücüne dair saptamalarda bulunulmuş, son olarak da: “Garp devletlerinin ilk zamanlarda Polonya’ya yapabileceği yardım filvaki denizden ve havadan olacaktır. Fakat ne de olsa Polonya ordusu, Alman ordusuna hiç olmazsa birkaç ay mukavemet edebilir. O vakte kadar da garp devletleri Almanya’yı her taraftan abluka etmeğe imkan bulacaklardır.” denmektedir. Söz konusu makalede üç adet fotoğraf kullanılmıştır. Bunlar Polonya ordusunun kıta yürüyüşü, tank taburu ve uçak fabrikasında çekilmiş fotoğraflarından oluşmaktadır.

Fotoğraf 10-11: 2 Eylül 1939 tarihli Tan gazetesinin beşinci sayfası ve “Muntazam ve talimli Polonya ordusu bir kıta yürüyüş esnasında” fotoğraf altı yazısıyla yayınlanan fotoğraf .

Fotoğraf 12-13: “Polonya’nın bir senden beri geceli gündüzlü çalışarak tayyare imal eden modern fabrikalardan birisinde faaliyet” ve “Polonya ordusunda motörize kıtaat: Tank taburları” fotoğraf altı yazısıyla yayınlanan fotoğraflar.

Aynı sayfada gazete yöneticileri Zekeriya Sertel’in *Günün Meseleleri* köşesinde “Şimdi silahlar konuşuyor” ve Sabiha Sertel’in Görüşler köşesinde, “Harb karşılarken” başlıklı yazıları yer almaktadır. Zekeriya Sertel köşesinde görüşlerini şöyle dile getirmektedir:

Diplomatlar nihayet günlerce süren sınırlı bir mücadeleden sonra sözü silaha bıraktılar. Diplomatların halledemediği işi artık ordular görecektir. İnsanlık ve medeniyet, dünyaya hakim olmak hırsıyla gözleri kararanların verdikleri karar üzerine dünden itibaren yeniden büyük bir faciaya atılmış bulunuyor. Bir sene içinde Avusturyalıların, Çeklerin, Moravya ve Bohemya’nın istiklalini silip süpüren Alman kuvvetleri, şimdi yeni bir milletin elinden istiklalini almaya kalkışmıştır. Bu yüzden bütün Avrupa korkunç bir maceraya sürüklenmiştir (1939:5).

Sabiha Sertel de gelişmeleri şöyle yorumlamıştır:

Tarihin bir dönüm noktasındayız. Küçük milletlerin istiklali ile istilacı büyük devletlerin parçalayıp, büyüme hırsı, gergin iki ok gibi birbirinin göğsüne nişan alıyor. Muzdarip bütün insanlık, hakkın, hürriyetin zaferini isteyen bütün insan kütelleri bu harbin cephesindedir. Müdafanın harbi, tecavüzün harbini yenmek için yalnız topuna, tüfeğine değil, beşeriyetin ve tarihi akışın istikametine güveniyor. Her halde insanlık rotasını barbarlık ve dehşete değil, hürriyet ve istiklale, esareti kökünden koparan milli hakimiyetlere çevirmiştir. Bugüne kadar akan asırlar ve beşerin tekamülü bunun kefilidir. Tekamülün akışını ne Napolyon, ne Cengiz ne Führer ne de Mussolini durduramaz (1939:5).

Altıncı sayfada Hilmi Korur “Bugünkü Alman Donanması” başlıklı yazısında, Alman ordusunu denizaltı, gemi, kruvazör ve destroyer gibi savaş ekipmanları bakımından değerlendirmektedir. Yazıya bir adet de fotoğraf eşlik etmektedir. Aynı sayfada fotoğraflardan oluşan “Avrupa Harbe Hazırlanırken” başlıklı özel bir köşe hazırlanmıştır. Yayınlanan dokuz fotoğraf ile Londra, Paris ve Polonya’dan asker ve sivil halkın görüntülerine yer verilmiştir.

Fotoğraf 14-15-16: 2 Eylül 1939 tarihli Tan gazetesinin altıncı sayfası ve “Doğçland kruvazörü manevra dönüşünde”, “İngiltere’de geri hizmetlerde vazife alan kadınlar kayıtlarını yaptırıyorlar.” fotoğraf altı yazılılarıyla yayınlanan fotoğraflar.

Fotoğraf 17-18-19-20: “Fransa’da silah altına alınan etraf kıtalarına gidiyorlar”, “Londra’dan ayrılan mektep çocuklarından birkaçı daha”, “Londra’dan tahliye edilen çocuklar sevk edilmek üzere hazırlanıyorlar” ve “Dün Polonya topraklarına tecavüz eden Alman ordusundan bir parça yürüyüş halinde” fotoğraf altı yazılılarıyla yayınlanan fotoğraflar.

Fotoğraf 21-22-23: “İngiltere’de hava bombardımanına karşı Buckingham Sarayına konulan sığınaklardan birkaçı”, “Paris’te ihtiyatların daveti üzerine vazifesine giden iki nefer”, “Fransa’da halkın son hadiselerin seyrini nasıl takip ettiğini gösterir bir enstantane”, fotoğraf altı yazılılarıyla yayınlanan fotoğraflar.

Gazetenin yedinci sayfası da savaşa ayrılmış, bu sayfada da “Avrupa’nın sevkulceys (stratejik) noktalarını gösterir harita” ile Avrupa haritası yer almıştır. Ayrıca “Bütün Alman halkı endişe içerisinde”, “Almanya’da ciddi bir telaş göze çarpıyor” ve İtalyanlar da vaziyeti çok vahim sayıyorlar” başlıklı haberler ile Alman ve İtalyan halklarının savaşa dair endişeleri ve savaş istemediklerine dair bilgilere yer verilmiştir. Bu sayfada fotoğraf kullanılmamıştır.

Onuncu sayfada ise, birinci sayfadaki savaşa dair haberlerin devamı “Almanya Polonya’yı İstilaya Başladı” başlığı ile verilmektedir. Haberde Polonya ordusunun Alman ordusuna karşı direnişte olduğu bilgisi yer bulmaktadır. “Almanlar püskürtüldüler, Polonya ordusu şiddetle mukavemete başladı” denmektedir. Bu sayfada da fotoğraf kullanılmamıştır.

Görülmektedir ki, *Cumhuriyet* gazetesinin Almanya’nın Polonya’ya saldırdığı 1 Eylül günü ertesinde yayınladığı gazete on sayfa olarak basılmış, bunlardan üçü ilan ve reklama ayrılmıştır. Dört sayfa savaşa ayrılmış, üç adet fotoğraf, iki adet harita kullanılmıştır. Kullanılan fotoğrafların iki tanesi, savaş nedeniyle yurtdışında eğitim gören öğrencilerin dönüşü ile ilgili olup, bir tanesi doğrudan savaş ile ilgilidir. O da Almanların tanklarına karşı, Polonyalıların toplarının iş başında olduğu bilgisi ile yayınlanmıştır. Nadir Nadi yazmış olduğu yazısında, Polonya halkının savaşa karşı bir bütün olarak karşı koyduğunu vurgulamaktadır.

Tan gazetesinin Almanya’nın 1 Eylül 1939 tarihinde Polonya’ya saldırmasına geniş yer verdiği görülmektedir. Gazetenin 2 Eylül 1939 tarihli yayınının, beş sayfasında savaşa ilgili haberler bulunmaktadır. İki adet haritanın kullanıldığı gazetede, on dört adet fotoğrafa, bir adet de karikatüre yer verilmiştir. Fotoğraflarda özellikle cephe gerisindeki askerler ve halk bulunmaktadır. On dört fotoğraftan sadece iki tanesinde Alman askeri ve Nazi Şefi

Förster vardır, gerisi İngiliz, Polonyalı ve Fransızların fotoğraflarıdır. Toplamda on iki sayfa yayınlanan gazetenin iki buçuk sayfası, ilanlardan oluşmaktadır. Zekeriya Sertel'in "Günün Meseleleri" ve Sabiha Sertel'in "Görüşler" köşelerinde özellikle Almanya ve savaş karşıtı görüşlerini yansıttıkları görülmektedir.

Gazeteler	Toplam sayfa sayısı	Savaşa dair haberlerin sayfa sayısı	Diğer haberlere ayrılan sayfa sayısı	Savaşa dair fotoğraf sayısı	Savaşa dair diğer görseller	Reklam-ilana ayrılan sayfa sayısı
Cumhuriyet	10	4	3	3	2 harita	3
Tan	12	5	4.5	14	2 harita 1 karikatür	2.5

Tablo 4: 2 Eylül 1939 tarihli Cumhuriyet ve Tan gazeteleri

2 Eylül 1939 tarihinde yayınlanan her iki gazete değerlendirildiğinde, *Tan* gazetesinin gerek haber, gerekse fotoğraf anlamında savaşa dair daha çok yer ayırdığı ve daha çok fotoğrafa yer verdiği saptanmaktadır. Almanya'dan dönen öğrenciler haberini her iki gazete de birbirine benzer ikişer fotoğraf ile ele almıştır. Cumhuriyet gazetesinin kullandığı diğer tek savaşa dair fotoğraf, tankları başındaki askerlerken, *Tan* gazetesi diğer on iki fotoğrafta askerler kadar savaştan etkilenen sivil halka da yer vermiştir.

6.2. 22 Haziran 1941 Almanya'nın Rusya'ya saldırması

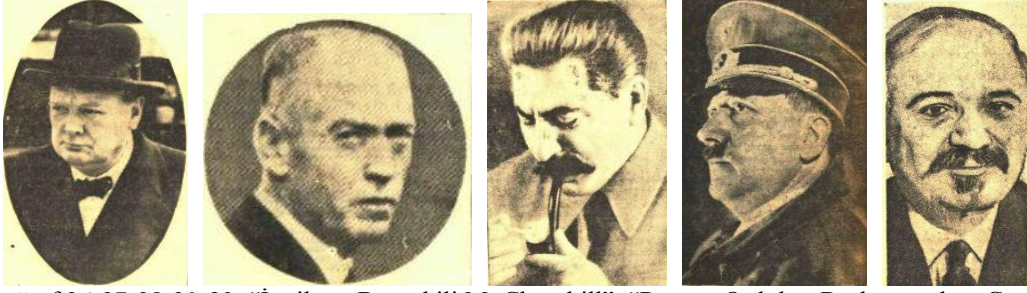
Cumhuriyet 23 Haziran 1941

Gazetenin birinci sayfasında sol üst tarafında, diğerlerinden daha büyük kullanılan "Bitarafız" başlığı ardından "Alman-Sovyet harbi karşısında hükümetimiz bitaraflığını ilan etti" bilgisi verilmiştir. Gazete, Almanya'nın Rusya'ya saldırması sonucu savaşın boyutunun genişlemesini. "Alman-Rus harbi başladı" başlığı altında okuyuculara aktarılmıştır. Sohbet eden bir grup asker fotoğrafının yanı sıra, Churchill, General Antonesko, Stalin, Hitler, Büyükelçi Maiski gibi liderlerin ve komutanların fotoğrafları ile birlikte görüşleri de yer almaktadır. Ayrıca saldırı bölgelerini gösteren bir adet de harita kullanılmıştır.

Fotoğraf 24-25: 23 Haziran 1941 tarihli Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfası ve "Eylül 1939'da Alman-Sovyet kıtası Polonya ovalarında birleştiği zaman..." fotoğraf altı yazısıyla yayınlanan fotoğraf.

Gazetenin birinci sayfasında yayınlanan fotoğraf, 2 yıl önce çekilmiş, Alman ve Sovyet Rusya askerlerini bir arada sohbet eder ve sigara içerken göstermektedir.

Fotoğraf 26-27-28-29-30: “İngiltere Başvekili M. Churchill”, “Rumen Orduları Başkumandanı General Antonesko”, “Sovyetler Birliği Komiserler Heyeti Reisi Jozef Stalin”, “Almanyanın Fahrer Şansölyesi Adolf Hitler” ve “Sovyet Büyükelçisi Maiski” fotoğraf altı yazısıyla yayınlanan fotoğraflar.

“Gazetenin ikinci sayfasında yurttan haberlerle birlikte “Almanya ile ticaretimiz” başlıklı savaş ile dolaylı olarak ilgili haberde, Türkiye ve Almanya arasında ticaretin geldiği nokta değerlendirilmekte, durum şöyle okuyucuya aktarılmaktadır:

Bugünün icablarının bizi, bir çok zirai istihsalatımızı ve yeraltı servetlerimizi harice çıkaramamak ve kendi ihtiyaçlarımıza tahsis etmek mecburiyetinde bıraktığı, tabii göz önünden uzak tutulamayacak en mühim noktadır. Almanya ile ticari münasebetimizin devam ettirilmesi için üç yol vardır ve bugün her üçü de yani Akdeniz, Karadeniz ve Avrupa kara yolu kapalıdır. Şu halde kara yolunun süratle açılması lazım gelmektedir.

Aynı sayfada “Hem Nalına Hem Mihına” köşesinde Abidin Daver: “İki dev kapıştı!” başlıklı köşesinde durumu şöyle değerlendirmektedir:

Beklenen harp nihayet patladı, iki kara ve hava devi, Almanya ile Sovyetler Birliği korkunç bir kavgaya tutuştular. Dünyanın en büyük ordusu ile dünyanın en kuvvetli ordusu, tarihin en büyük meydan muharebesine girmiş bulunuyorlar... Hava hakimiyetini demeyelim de, hava üstünlüğünü kimin temin edeceğini anlamak için birkaç gün beklemek lazımdır. Fakat, Berlin hava hücumlarına Moskova’dan daha yakındır. Bütün Almanya, ağır bomba tayyarelerinin tesir sahasına dahil olduğu halde, en ağır Alman bombacıları dahi, sonsuz Sovyetler Birliği’nin yalnız mahdud garb kısımlarını yakabilirler. Ural dağları mıntıkasındaki Sovyet harp sanayi fabrikalarına yetişemezler. Askeri hesapları ve harp planları, 22 aydır hiç yanlış çıkmamış olan Alman genelkurmayı, bu defa da her şeyi hesaplamış olsa gerekir. Bakalım, neler olacak (1941:2).

Sayfada savaşla ilgili herhangi bir görsel kullanılmamıştır.

Gazetenin üçüncü sayfasında, savaşla ilgili Alman Elçisi Von Papen’in Türk hükümetine verdiği nota gerekçeleriyle açıklanmış, aynı zamanda “Alman-Türk Paktının kıymeti” başlıklı haberde “Paktın imzasının üçüncü günü Alman gazeteleri en göze çarpacak yerlerinde dostça makalelere ve mütalalara devam ediyorlar. Berlin’de ikamet eden Türkler, Almanlardan yüzlerce tebrik mektubu almaktadır.” denmiştir.

Dördüncü ve altıncı sayfanın ilan ve reklama ayrıldığı gazetede, beşinci sayfada da yine savaşa dair “Almanya-Sovyetler harbinin muhtemel inkişafları”, İtalya da Sovyetlere harb ilan etti” başlıklı haberlere ayrılmıştır.

Tan 23 Haziran 1941

Gazetenin birinci sayfasında yer alan “Türkiye Bitaraf” manşetli haberde, Almanya-Sovyet Harbi karşısında bitaraflığımızı ilan ettik.”Cumhuriyet Hükümeti, Almanya-Sovyetler Birliği Harbi dolayısıyla hasıl olan vaziyet müvacehesinde Türkiye’nin bitaraflığını ilana karar vermiştir.” denmektedir. Almanya’nın Sovyet Rusya’ya saldırması, “Alman-Rus Harbi

Başladı” başlıklı haber ile duyurulmuştur. Ayrıca İtalyan hükümetinin de Sovyetler Birliği ile savaşa dahil olduğu, “İtalya da harp ilan etti” başlıklı haberde verilmiştir. “Alman, Rumen ve Fin ordularının Sovyet hududunu tecavüz ettikleri yerleri gösteren harita” ile saldırının yapıldığı alanlara dikkat çekilmektedir. Alman ordusuna mensup bir topun ve etrafında askerlerin bir evin bahçesinde yer aldığı bir fotoğraf kullanılmıştır.

Fotoğraf 31-32: 23 Haziran 1941 tarihli Tan gazetesinin birinci sayfası ve “Sovyet Rusya’ya karşı harekete geçen Alman kuvvetlerine mensup bir topçu müfrezesi” fotoğraf altı yazısıyla yayınlanan fotoğraf.

Aynı sayfada “Rusya, pakta Menfur şekilde ihanet etti.” diyen Hitler’in ve “Napolyon gibi Hitler mağlup olacaktır.” diyen Molotof’un fotoğrafları, açıklamalarıyla birlikte yer almaktadır.

Fotoğraf 33-34: “Sovyetlere karşı girişilen hareketin sebeplerini uzun bir beyanlatla izah eden Adolf Hitler” ve “Sovyetler Birliğinin haksız bir tecavüze uğradığını söyleyen Sovyet Başvekil muavini Molotof” fotoğraf altları ile yayınlanan fotoğraflar.

Gazetenin ikinci sayfası, ülkenin iç gündemine dair haberlere ayrılmıştır. Üçüncü sayfada ise Görüşler köşesi ile Sabiha Sertel savaşa dair görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

Amerika ve Sovyetler Birliği gibi iki büyük alemin harbe girmesi demek, bu harbi dünya nizamını kökünden sarsacak, dört beş sene değil, senelerce sürecek bir yıkılış safhasına sokması demektir. Artık bugünkü harp, muayyen topraklar için yapılan bir harp değil, dünyaya ve dünya nizamını kurmaya namzet devletlerin kati bir boğuşması halini almıştır. Siyasi ufuklar karanlık, hem çok karanlıktır (1941:3).

Tan gazetesinin dördüncü ve beşinci sayfasında savaşa dair haberlere yer almış, fotoğraf kullanılmamıştır.

Cumhuriyet gazetesinin sadece birinci sayfasında savaşa dair altı adet fotoğrafın kullanıldığı, bunlardan beş tanesinin Churchill, General Antonesko, Stalin, Hitler, Büyükelçi Maiski gibi liderlerin ve komutanların fotoğrafları olduğu görülmüştür. Diğer fotoğraf ise, 1939 yılında, iki yıl önce çekilmiş olan Alman ve Sovyet Rusya askerlerini bir arada sohbet eder ve sigara içerken gösteren, yaşanan sıcak gelişmeyi, saldırı sonucu başlayan savaşı ve

savaşın gerçek yüzünü yansıtmaktan uzak bir fotoğraftır. Adeta Roger Fenton'un 1855 yılında çektiği, Kırım Savaşı fotoğraflarını hatırlatmaktadır. *Cumhuriyet* gazetesinin kullandığı fotoğrafa bakarak, Almanya ile Rusya dost iki ülke olarak değerlendirilebilmektedir, fotoğraftan yola çıkılarak günün gelişmeleri, Almanya'nın Rusya'ya saldırdığı ve bir savaşın başladığı anlaşılabilir. İkinci sayfada, Almanya ile ticaretin önemini, kaybın büyük olduğunu ve hemen tedbir alınması gerektiğini vurgulayan bir yazı ve Abidin Daver'in "Hem Nalina Hem Mihına" köşesinde, Almanya ve Sovyet Rusya askeri olarak değerlendirilmekte ve sonuçta Almanya'nın daha güçlü olduğu sonucuna varılmaktadır. Gazetenin üçüncü sayfasında ise Alman Elçisi Von Papen'in Türk hükümetine verdiği nota ve Almanya'daki Türklere olan Almanların ilgisi aktarılmıştır. Altı sayfa basılan gazetede, iki sayfa ilan ve reklama ayrılmış, kalan üç sayfada savaşa dair gelişmeler altı fotoğraf eşliğinde okuyucuya aktarılmıştır.

Tan gazetesinde Almanya'nın Sovyet Rusya'ya saldırması ana sayfada bir harita ve üç fotoğraf ile yer almıştır. Yaptıkları açıklamalar ve iki liderin (Adolf Hitler'in ve Molotof'un) fotoğrafları, aynı boyutta kullanılmıştır. Aynı zamanda Alman askerinin topun başındaki bir fotoğrafı ve saldırının yapıldığı bölgeleri gösteren bir harita da yer bulmuştur. *Tan* gazetesinin kullandığı fotoğrafta, Almanya'nın Rusya'ya karşı saldırısı, savaş durumu gösterilmiştir. Sabiha Sertel'in savaşa karşı görüşlerini, yine köşesinden paylaşmış olduğu görülmektedir. Altı sayfa yayınlanan gazetenin bir sayfası ilana ayrılmış, geri kalanında üç buçuk sayfada da savaşa dair haberler ve köşe yazılarına yer verilmiştir.

Gazeteler	Toplam sayfa sayısı	Savaşa dair haberlerin sayfa sayısı	Diğer haberlere ayrılan sayfa sayısı	Savaşa dair fotoğraf sayısı	Savaşa dair diğer görseller	Reklam-ilana ayrılan sayfa sayısı
Cumhuriyet	6	3	1	6	1 harita	2
Tan	6	3.5	1.5	5	1 harita	1

Tablo 5: 23 Haziran 1941 tarihli Cumhuriyet ve Tan gazeteleri

23 Haziran 1941 tarihinde yayınlanan her iki gazete değerlendirildiğinde, *Tan* gazetesinin savaşa dair haber ve köşe yazılarına daha çok yer ayırdığı, buna karşılık *Cumhuriyet* gazetesinin savaşa dair daha çok sayıda fotoğrafa yer verdiği saptanmaktadır. *Cumhuriyet* gazetesinin yayınladığı altı fotoğraftan beşi, *Tan* gazetesinin ise üç fotoğraftan ikisi lider portrelerinden oluşmaktadır. Geriye kalan birer fotoğraf ise askerlerin fotoğraflarıdır. *Cumhuriyet* üç yıl önce çekilen Alman ve Rus askerlerinin sigara içen, sohbet eden bir fotoğrafını, *Tan* ise Rusya'ya saldıran Alman askerini gösteren bir fotoğraf kullanmayı tercih etmiştir. *Cumhuriyet*'teki fotoğrafta, savaşan iki ülke yerine barış ve dostane bir ortamdaki ülke askerleri yansıtılırken, *Tan*'daki fotoğrafta, daha gerçekçi bir bakış açısı gözler önüne serilmektedir. 23 Haziran 1941 tarihli her iki gazetenin fotoğraf seçiminde, Alman ve Rusya yanlısı tutumları kendini hissettirmektedir. *Cumhuriyet* saldıran bir Almanya yerine dost Almanya imajını korumayı, *Tan* ise saldırılan, masum Rusya imajını yansıtmaktadır.

6.3. 6 Haziran 1944 Normandiya Çıkarması

Savaş sürecinde bir dönüm noktası niteliğinde olan Normandiya Çıkarması, 100 km'lik bir kıyı boyunca 3 gün süren çatışmalarla yapılmış, sonucunda Batı cephesi Müttefikler tarafından elde geçirilmiştir.

Cumhuriyet 7 Haziran 1944

Gazete Normandiya çıkarmasına birinci sayfasından “Tarihin en büyük çıkarma hareketi” manşeti ile duyurmuştur. Gazetede, istila edilen bölgeyi gösteren bir harita ve her iki tarafın komutanlarının, yani General Eisenhower’ın ve Hitler’in Başkumandan Mareşal Rundstat ile birlikte çalışma anlarını yansıtan fotoğrafları yer almaktadır. Aynı zamanda çıkarma yapacak birliklerin İngiltere’den hazırlanıp yola çıkışlarına dair bir fotoğraf kullanılmıştır.

Fotoğraf 35-36-37-38: 7 Haziran 1944 tarihli Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfası ve “İstila emrini veren Müttefik Başkumandanı Eisenhower’ın son resmi”, “İkinci cephede Başkumandanlığı ele alan Hitler, evvelce başkumandanlığa tayin edilmiş olan Mareşal Rundstadt ile beraber”, “İstilayı gösteren ve dün akşam telefoto ile alınan ilk resim: İstila kuvvetlerinin İngiltere’den ayrılışı” fotoğraf altı yazısıyla yayınlanan fotoğraflar

Başyazar Nadir Nadi köşesinde gündemi okuyucuları için şöyle değerlendirmektedir:

Müttefikler, uzun zaman münakaşası yapılan ikinci cepheye nihayet teşebbüs etmekle, bir çok kimselerin ummadığı fedakarlık isteyen çetin bir işe girişmiş bulunuyorlar. Böylelikle üç yıldır yalnız Sovyet Rusya’nın sırtında taşıdığı harb yükünü onlar da paylaşıyor, harbin kısaltılması hususunda takdire değer cesaretli bir adım atıyorlar (1944:1).

Gazetenin ikinci sayfasında hiçbir görsel kullanılmamış, “Piyasada durum” başlığı ile çıkarma sonrasında İstanbul piyasası ele alınmış, Emekli General H. Emir Erkilet de köşesinde çıkarmayı tartışmıştır. Erkilet şöyle demektedir:

İşte bütün dünyanın 5 haftadan beri beklediği askeri tarihin en büyük çıkarma ve indirme hareketi ve bu harbin en kat’i büyük taaruzu dün bu suretle başlamış oluyor. Müttefiklerin Fransa şimal sahilinin birkaç yerinde ve gerilerinde tutunabildikleri anlaşılıyor. Bu suretle batı Avrupa’yı istila teşebbüsünün ilk safhası muvaffak olmuş demektir (1944:2).

Üçüncü sayfada ise, bir harita ile Yunanistan’a da çıkarma yapıldığına dair Berlin’den gelen haberler “Yunan arazisine de mi çıkarma yapıldı?” başlığıyla değerlendirilmektedir. Aynı zamanda Roosevelt’in nutkundan “Mihver hükümet merkezlerinden birini ele geçirdik. Diğer ikisini yani Berlin ve Tokyo’yu da zaptedeceğiz.” sözlerine yer verilmiştir.

Gazetenin dördüncü sayfasında çıkarma, “İstila hareketi nasıl başladı?” başlığı altında sayfa ikiye bölünerek, “Müttefikler'e göre” ve “Almanlar'a göre” olmak üzere her iki tarafın görüşlerine yer verilerek anlatılmıştır. Ayrıca beşinci sayfada bir Alman firması olan Bayer ilaçlarının reklamı dikkat çekmektedir.

Fotoğraf 39: 7 Haziran 1944 tarihli Cumhuriyet gazetesinin beşinci sayfasındaki “Hastalıklarla savaşta Bayer firması” başlıklı reklam.

Tan 7 Haziran 1944

”Müttefikler Fransa’ya çıktı” haberinin manşetten verildiği gazetede sayfanın ortasına çıkarılacak bölgenin haritası ve her iki kenarda da General Eisenhower ve General Montgomery’nin fotoğrafları yer almaktadır.

Fotoğraf 40-41-42: 7 Haziran 1944 tarihli Tan gazetesinin birinci sayfası, General Montgomery ve General Eisenhower.

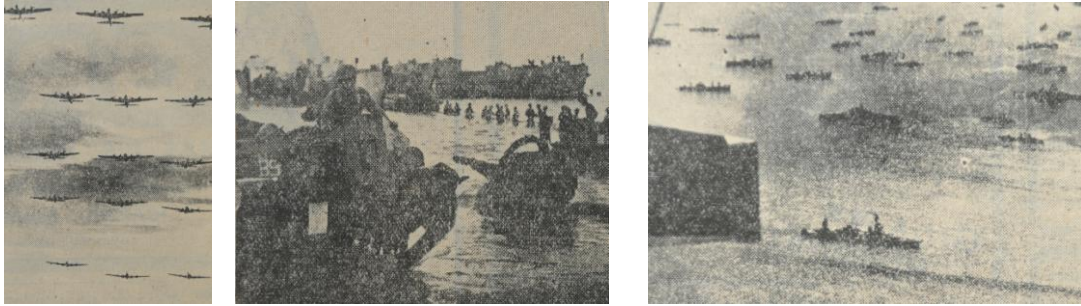
Günler Geçerken adlı köşesinde Refik Halid Karay gündeme dair görüşlerini şöyle okuyucularıyla paylaşmıştır: “Dünya tarihin eşini ne geçmişte kaydettiği, ne de gelecekte yazacağı en büyük kasırga dün koptu. Kayıtsız şartsız teslim saatine kadar, gün geçtikçe artan bir şiddetle yıkıcı uğultusunu kim bilir ne kadar zaman ve nerelerden işiteceğiz” (1944:1).

Zekeriya Sertel ise *İstila Başladı* başlıklı yazısında şöyle demektedir: “İstila hareketi, bu harbin en büyük tarihi hadisesi ve en mühim dönüm noktasıdır. Bu teşebbüsün muvaffak olması veya akamete uğraması Avrupa’nın harbin ve belki de bütün dünyanın mukadderatı ile ilgilidir” (1944:1).

Gazetenin ikinci sayfası ülkenin iç gündemine dair haberlere ayrılmış ve hiç fotoğraf kullanılmamıştır. Üçüncü sayfasında iki tanesi temsili resim olmak üzere toplam on dört adet fotoğraftan oluşan, Normandiya çıkarmasına dair, “İstilanın Resimle Muhtelif Safhaları” bölümü hazırlanmıştır.

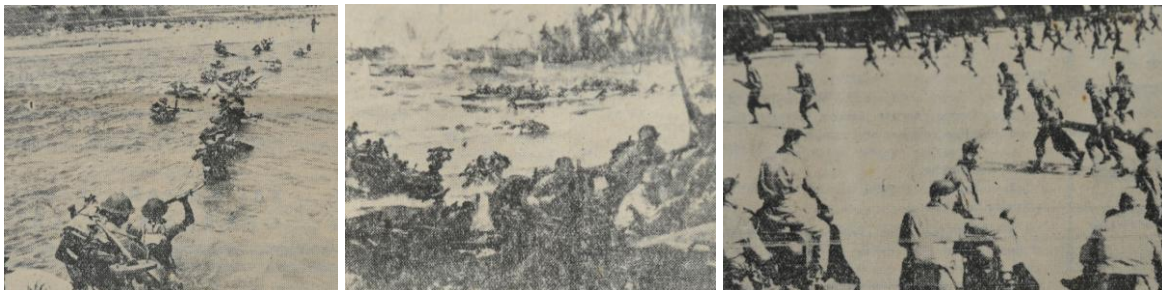
Fotoğraf 43-44-45: 7 Haziran 1944 tarihli Tan gazetesinin üçüncü sayfası ve “Anfibik arabalar suni duman perdesi altında düşmandan gizlenerek çıkarılıyor.”, “On binlerce Müttefik paraşütcü Fransız sahillere iniyorlar.” fotoğraf altı yazılılarıyla yayınlanan fotoğraflar.

Fotoğraf 46-47-48: “Dün sabah başlayan istila hareketini havadan koruyan Müttefik tayyarelerinden bir grup” “İhraç taşıtlarından sahile ilk çıkarılan tank ve küçük toplar” ve “İhraç hareketini destekleyen binlerce Müttefik harp gemisinden bir grup” fotoğraf altı yazılılarıyla yayınlanan fotoğraflar.

Fotoğraf 49-50-51: “Fransa sahillere çıkarılmak üzere (Jeep) cep otomobilleri planörlere yükleniyor.”, “İhraç botlarından çıkarılan Müttefik askerleri denizde ilerleyerek karaya ulaşıyorlar” “İhraç taşıtlarından biri sahile malzeme ve asker çıkarıyor.” fotoğraf altı yazılılarıyla yayınlanan fotoğraflar.

Fotoğraf 52-53-54: “Sahile çıkarılan motorize kuvvetler kumsaldan ileriye sevk ediliyor.” “Amerikan deniz kuvvetleri ateş altında sahilde köprübaşı tesisine çalışıyorlar. (Temsili resim)” ve “İstilaya ait ilk radyo fotolardan: Kumsala bütün teçhizatlarıyla ilerleyerek karaya varmaya çalışan ve planörlerle indirilen bindirilmiş kıtalar” fotoğraf altı yazılılarıyla yayınlanan fotoğraflar.

Fotoğraf 55-56-57: “Müttefik deniz kuvvetlerinin bombardımanlarının yardımıyla Fransız sahillerine yapılan ilk çıkartma. (Temsili resim) ve “İstilaya ait ilk radyo fotolardan: Dün sabah Müttefik askerleri bütün teçhizatlarıyla Fransız sahillerine yaklaşıyorlar.” “İstilaya ait ilk radyo fotolardan: Amerikan ihraç kıtaları anfibik arabalar içinde Fransız sahillerine doğru ilerliyorlar.” fotoğraf altı yazılarıyla yayınlanan fotoğraflar.

Dördüncü sayfanın ilanlar için ayrıldığı gazetede, beşinci sayfanın tamamında savaşa dair haberlere yer verilmiş, “İkinci cephe için halk ne düşünüyor?” başlığıyla hazırlanan bölümde, halktan dört kişinin görüşleri fotoğraflarıyla birlikte okuyucularla paylaşılmıştır.

Gazetenin altıncı sayfasında tam sayfa çıkarma bölgesini gösteren bir harita yayınlanmıştır. “Avrupa’nın ilk çıkarma bölgesi” başlıklı haritada açıklama şöyledir: “Müttefikler dün sabah erken saatlerden itibaren Fransa’nın şimal sahillerine asker çıkarmışlar ve son haberlere göre ihraç belgelerinde tutunmağa muvaffak olmuştur. Önümüzdeki günlerde şiddetli harekate sahne olacak olan bu sahanın mufassal bir haritasını okuyucularımıza takdim ediyoruz.”

Cumhuriyet gazetesinin gerek komutanların fotoğrafları, gerekse çıkarmanın her iki tarafa göre değerlendirilmesine eşit bir şekilde yer vererek, eşit mesafeli bir yaklaşım sergilediği dikkat çekmektedir. Bu gazetenin her sayfası için de geçerlidir. Harekate dair hazırlık aşamasını gösteren, sadece birinci sayfada bir adet fotoğraf kullanılmıştır. Savaşa dair üç adet fotoğrafın ve tam sayfa bir haritanın kullanıldığı, iki buçuk sayfanın savaşa dair haberlere ayrıldığı gazete, altı sayfa olarak basılmış, bunlardan iki tanesi ilan ve reklamlara ayrılmıştır.

Tan gazetesinin birinci sayfasında, iki komutanın ve çıkarma bölgesini gösteren harita yer almıştır. Gazetenin üçüncü sayfasında Müttefikler’in Fransa sahiline yapmış olduğu çıkarma on dört fotoğrafla (bunlardan iki tanesi temsili resimdir.) anlatılmıştır. Altıncı ve son sayfada, tam sayfa çıkarma bölgesi haritası gösterilmektedir. Altı sayfa olarak yayınlanan gazetede, on altı adet fotoğraf ve iki adet harita ile çok sayıda görselin kullanıldığı görülmektedir. Fotoğraflardan ikisi komutanların portreleri, diğerleri ise çıkartmaya dair hazırlıkların gösterildiği fotoğraflardır. Altı sayfa basılan gazetede bir sayfa ilan ve reklama, dört sayfa ise savaşa dair haberlere ayrılmıştır.

Gazeteler	Toplam sayfa sayısı	Savaşa dair haberlerin sayfa sayısı	Diğer haberlere ayrılan sayfa sayısı	Savaşa dair fotoğraf sayısı	Savaşa dair diğer görseller	Reklam-ilana ayrılan sayfa sayısı
Cumhuriyet	6	2.5	1.5	3	2 harita	2
Tan	6	4	1	16	2 harita	1

Tablo 6: 7 Haziran 1944 tarihli Cumhuriyet ve Tan gazeteleri

7 Haziran 1944 tarihinde yayınlanan her iki gazete değerlendirildiğinde, *Tan* gazetesinin savaşa dair haber ve köşe yazılarına daha çok yer ayırdığı, aynı zamanda savaşa dair daha çok sayıda fotoğrafa yer verdiği saptanmaktadır. *Cumhuriyet* gazetesi ikisi lider portresi, bir tanesi çıkartma hazırlıklarına dair olmak üzere üç adet fotoğraf kullanırken, *Tan*

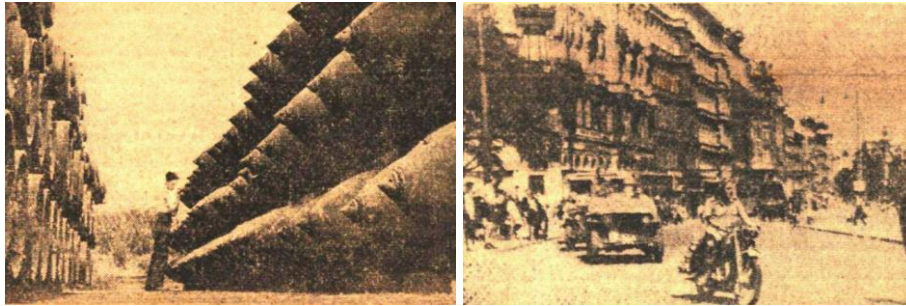
gazetesi iki komutan portresi ve on dört tanesi özel olarak çıkartma hazırlıklarını gösteren on dört adet fotoğraftan oluşan özel bir sayfada olmak üzere toplamda on altı fotoğrafa yer vermektedir. Bu yaklaşım da, *Tan* gazetesinin savaşın seyrini değiştiren Normandiya çıkarmasına daha büyük önem verdiğini hissettirmektedir.

6.4.6 Ağustos 1945 Hiroşima'ya Atılan Atom Bombası Cumhuriyet 7 Ağustos 1945

Gazetenin birinci sayfasında, “20.000 ton dinamite muadil tek bomba” manşeti ile duyurulan haberde şu bilgiler verilmiştir. “İngilizlerle Amerikalılar tahrib işinde yeni ve korkunç bir devre açan atom bombasını icad ederek kullanmaya muvaffak oldular. İlk atom bombası dün bir Japon şehrine atıldı, şehrin ne hale geldiği dumandan anlaşılamadı.” Sayfada dört adet fotoğrafa yer verilmiştir. Bunlardan bir tanesi atom bombası ile ilgilidir, Diğer fotoğraf Viyana'daki İngiliz askerlerine aittir. Son iki fotoğraf ise “İspanya ve Portekiz’de endişe” başlıklı habere ait Franco ve Salazar’a ait fotoğraflardır. Japonya haritası üzerinde bombanın patladığı şehir olan Hiroşima gösterilmiştir.

Fotoğraf 58-59-60: 7 Ağustos 1945 tarihli Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfası, Franco ve Salazar.

Fotoğraf 61-62: “Şimdiye kadar kullanılan en yüksek infilaklı bombalar bir hava meydanında muayene edilirken” ve “Viyana’da kendilerine tahsis edilen işgal bölgesine giden İngiliz kitaları şehrin sokaklarından geçerken” fotoğraf altı yazılılarıyla yayınlanan fotoğraflar.

Nadir Nadi aynı sayfada yer alan “Bir karşılaştırma” başlıklı yazısında o gün yaşananları, müttefik devletlerin çabalarını geçmişe gönderme yaparak değerlendirmekte ve bunu şöyle ifade etmektedir:

Dünya milletlerini demokratlaştırmak, milletlerarası münasebetlere demokratik bir düzen vermek uğrunda Müttefik devletler tarafından sarfedilen gayretler, tarihin yüz otuz yıl önceki bir devrini ister istemez hatıra getiriyor. Napoleon Muhabereleri Avrupa’ya Fransız inkılabının hürriyet ve demokrasi fikirlerini aşıladıktan sonra, Napoleon’u yenen muhafazakar hükümdarlar, bu fikirlerin de onunla beraber Waterloo çamurları arasında kaynayıp gittiğine inanmadılar (1945:1).

İkinci sayfada, “Yabancı Göz ile Türkiye” adlı köşede “Türkler’in bu harbdaki tarafsızlığı Müttefikler’in müdafaa durumundan Hitler Avrupası’na karşı taaruza geçmelerine

imkan sağlamıştır” denmektedir. Üçüncü sayfada birinci sayfadaki haberlerin devamlarına yer verilmiş, Siyasi İcmal köşesindeki “Japonya’nın başına gelenler!” başlıklı yazısında Ömer Rıza Doğrul atılan bomba ile ilgili olarak şu değerlendirmeleri yapmaktadır: “Amerika Birleşik Cumhuriyetler Başkanı Mr. Truman, dün Japon adaları üzerinde yapılan büyük ve yaman bir silah denemesinden bahsetmiş ve bütün dünyayı hayrete düşürmüştür.”

Tan 7 Ağustos 1945

“Şehirleri yerinden sarsacak bomba” manşeti ile yayınlanan gazetenin birinci sayfasında üç adet fotoğraf kullanılmıştır. Bunlardan biri savaş dışındaki bir konu ile ilgiliyken, diğer ikisi Atom bombasının patlama anının fotoğrafı ve İngiliz Kralı VI’ncı George Augusta’nın kruvazöründe Başkan Truman ile birlikte el sıkışırken görüldüğü fotoğraftır.

Fotoğraf 63-64-65: 7 Ağustos 1945 tarihli Tan gazetesinin birinci sayfası, “İngiliz Kralı VI’ncı George Augusta Kruvazöründe Başkan Truman’la” ve “Bir Japon şehri Amerikan bombaları altında” fotoğraf altı yazılılarıyla yayınlanan fotoğraflar.

ABD Başkanı Truman’ın atom bombası hakkında yaptığı açıklamaya geniş yer verilmiş, konuşmasında özellikle: “Bu bomba ile silahlı kuvvetlerimize yeni ve bir inkılap teşkil edecek bir tahrip kudreti ilave etmiş bulunuyoruz. Bu mütemadiyen artmakta olan bir tahrip kudretidir. Bu bombalar halen şimdiki şekillerinde imal edilmektedir. Daha büyük bir kudrete sahip başka bombalar da hazırlanmaktadır” (1945: 1) sözleri vurgulanmıştır. Birinci sayfada yazan Zekeriya Sertel ülke gündemine ayırdığı yazısında “Köylü bu memleketin vatandaşı değil midir?” sorusunu tartışmaya açmıştır.

İkinci sayfada üç adet fotoğraf kullanılmış, bunlardan ikisi Japon esirlerinin kamplara gönderiliş süreci ile diğeri ise Molotof’un fotoğrafıdır.

Fotoğraf 66-67-68: “Japon esirleri Iwo Jiwa’danumumi kamplara götürülüyor”, “Amerikalılar Japon esirlerini kamplara sevk ederlerken” ve “Molotof” fotoğraf altı yazılılarıyla yayınlanan fotoğraflar

Üçüncü sayfada Kazım Sevinç ve Altın Çağ “Atom’un parçalanmasından, Atomik Bombaya doğru” başlıklı bir bölüm hazırlamış ve bombanın oluşum süreci anlatılmıştır. Aynı zamanda da bomba üzerinde çalışan dört kişinin fotoğraflarına da burada yer verilmiştir.

Fotoğraf 69: Atomik bombanın icadında çalışanlar (Kaliforniya Üniversitesi Profesörü Orland Lawrence, Avusturyalı kadın fizikçi Dr. Lizi Meitner, New York Federal Bankası eski müdürü George Harrison ve Yüzbaşı Thomas Perbee).

Cumhuriyet gazetesi dört sayfa olarak yayınlanmış, bunlardan bir buçuk sayfası ilan ve reklamlara ayrılmıştır. Gazetenin tamamında on iki adet fotoğraf kullanılmış, bunlardan beş adet fotoğraf savaşa dair haberler ile birlikte, diğerleri ilanlar ve reklamların içeriğine dahil olarak yer almaktadır. Sadece II. Dünya Savaşı değil, aynı zamanda insanlık tarihi için de büyük önem taşıyan Atom Bombasının, Amerika tarafından Japonya'ya karşı kullanılmasının ertesi günü, yayınında *Cumhuriyet* gazetesinin bombanın atılma anına veya sonrasına dair bir fotoğraf yayınlamadığı, atom bombasının bakımı yapılırken çekilmiş bir fotoğrafın yayınlanması dikkat çekici bulunmuştur.

Aynı gün, *Tan* gazetesinde tamamen Müttefikler'in bakış açısıyla okuyucuya yansıtılmıştır. Kullanılan fotoğraflarda bu bombanın patlama anına dair bir adet fotoğrafa yer verilmiş, iki müttefik ülkenin liderleri, İngiltere Kralı ve Amerikan Başkanı'nın el sıkışan fotoğrafı yayınlanmıştır. Bunun yanı sıra Japon esirlerinin kamplara götürülüşü ve atom bombasının üretim sürecinde yer alan kişilerin fotoğraflarına yer verilmiştir. Gazete dört sayfa olarak yayınlanmış, bunlardan bir tanesi de ilanlara ayrılmıştır. Gazetedeki on fotoğraftan dokuz tanesi savaşla ilgili olup bir tanesi farklı bir haberle ilgilidir.

Gazeteler	Toplam sayfa sayısı	Savaşa dair haberlerin sayfa sayısı	Diğer haberlere ayrılan sayfa sayısı	Savaşa dair fotoğraf sayısı	Savaşa dair diğer görseller	Reklam-ilana ayrılan sayfa sayısı
Cumhuriyet	4	2	Yarım sayfa	5	1 harita	1.5
Tan	4	2.5	Yarım sayfa	9		1

Tablo 7: 7 Ağustos 1945 tarihli Cumhuriyet ve Tan gazeteleri

7 Ağustos 1945 tarihinde yayınlanan her iki gazete değerlendirildiğinde, *Tan* gazetesinin savaşa dair haber ve köşe yazılarına daha çok yer ayırdığı, aynı zamanda savaşa dair daha çok sayıda fotoğrafa yer verdiği saptanmaktadır. Yayınlarında atom bombasının yıkıcı gücünü, etkisini vurgulayan her iki gazetenin de aynı yıkıcı etkiyi yansıtan fotoğraflara yer vermemesi dikkat çekicidir. *Cumhuriyet* bombanın bakımı yapılırken çekilen bir adet fotoğraf, *Tan* üst açıdan bombanın atılışı sırasında çekilen bir adet fotoğraf ve bu bombanın yapımında çalışan dört kişinin portresini kullanmıştır. Görülmektedir ki, *Tan* atom bombasına yayınında daha büyük önem vermiştir.

SONUÇ

II. Dünya Savaşı'nda Türk basınında gazeteler arasında sahip oldukları ideolojik farklılıklar ve aralarında yaşadıkları tartışmalar nedeniyle seçilen *Cumhuriyet* ve *Tan* gazeteleri, hükümetin tek haber kaynağı olarak belirlediği, Anadolu Ajansı'nın verdiği haberleri kullanarak, okuyucularına dünyadaki gelişmeleri yansıtmaktadır. Gazetelerde en çok haritanın görsel olarak kullanıldığı, tek bir bakış açısı ve tek bir kaynaktan beslenen

gazetelerin yayınlarındaki farklılık zaman zaman yayınlanan fotoğraflarda ve köşe yazarlarının makalelerinde kendisini göstermektedir.

Görülmektedir ki hükümetin denge politikası basında da kendini göstermekte, altı yıl süren bu savaş süresince bu gazeteler, yayınlarında sadece ideolojik olarak yakınlık duyduğu tarafı değil, her iki tarafın liderlerinin görüşlerine ve fotoğraflarına eşit boyutlarda yer vermiştir. Gazetelerin ideolojisi ve savaşta kimden yana olduğu, köşe yazılarında ve kullanılan fotoğrafta kendini hissettirmektedir. Belirlenen tarihlerde incelenen gazetelerden *Tan* gazetesinin *Cumhuriyet* gazetesine oranla, II. Dünya Savaşı'na dair haberlere daha çok sayfa ayırdığı, aynı zamanda da daha çok fotoğraf kullandığı, hatta fotoğraflardan oluşan özel sayfalar hazırladığı saptanmaktadır. Örneğin, 6 Haziran 1944 tarihinde Müttefikler'in gerçekleştirdiği Normandiya Çıkarması'nın 7 Haziran'da *Cumhuriyet* gazetesinde bir adet, *Tan* gazetesinde ise on dört adet fotoğraf ile aktarıldığı görülmektedir.

Cumhuriyet gazetesinin Almanya'ya duyduğu sempati, savaşta haklılığına dair köşe yazarlarının yorumları ve seçilen fotoğraflarda kendini açıkça belli etmektedir. Örneğin 23 Haziran 1941 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde, 22 Haziran'da Almanya'nın Rusya'ya saldırması haberinde, üç yıl önce çekilen Alman ve Rus askerleri sigara içer ve sohbet ederken gösteren fotoğraf kullanılmıştır. Böylece savaşın gerçek yüzüne dair fotoğraflar yerine sıcakkanlı gösterilen Alman askerlerinin seçilmesi, onların saldırgan ya da savaşçıl değil de barışçıl yanına vurgu yapılması bu siyasi görüşün neticesindedir.

Tan gazetesinin ise savaş süresince Rusya sempatisini olduğu, Müttefikler'in yanında yayın yaptığı bilinmektedir. Bu yaklaşımı kendisini en çok 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırma haberlerinin yayınlandığı 2 Eylül 1939 tarihinde kendisini hissettirmektedir. Gerek haberlerde, gerekse fotoğraflarda Polonya'nın askeri gücü ön plana çıkarılmış ve Polonyalı askerler, uçak fabrikalarını gösteren üç adet fotoğraf kullanılmıştır. Böylece Polonya'nın askeri ve savaş ekipmanına yönelik gücü gösterilmekte, kamuoyu yönlendirilmektedir. Gücün sahibi olarak Polonya sunulurken, Almanya'ya dair hiçbir fotoğrafa yer verilmemektedir. Medyada var olanın temsili kadar olmayana da anlamlar yüklendiğinden hareketle, Almanya'nın yok sayılması bir anlamda düşman olarak da değersizliğine ve önemsizliğine vurgu yapmaktadır.

Gerek *Cumhuriyet*, gerekse *Tan* gazetesinde ele alınan tarihlerde yapılan taramada, savaşın gerçek vahşetini, insanlık üzerindeki etkisini yansıtan fotoğraflara rastlanmamaktadır. Atom bombası haberinin dilsel olarak yayınlanmasının yanında belki de bu faciyanın yumuşatılmasına dair fotoğraflar koymayı tercih etmekte, örneğin, atom bombasının atıldığı 6 Ağustos 1945 tarihinin haberlerinin yayınlandığı, 7 Ağustos tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde bir adet bombanın bakımının yapılmasını gösteren fotoğraf, *Tan* gazetesinde ise bir adet gökyüzünden patlamayı gösteren fotoğrafın kullanıldığı görülmektedir. Böylece kamuoyu görsel bilgilerden uzak kalmakta, haber metni ile yönlendirilmektedir.

Sonuç olarak, öncelikle çalışmada neyin inşa edildiğinden daha çok, nasıl inşa edildiğine ulaşmak amaçlanmaktadır. Çalışmadan çıkan sonuçlar genellendiğinde, görülmektedir ki, var olanın anlamının olduğu gibi, mevcut bulunmamanın da bir anlamı bulunmaktadır. Savaşın bazı bölümlerinin dışarıda bırakılması onların öneminin az olduğu dahil edilenlerin daha önemli olduğu görüşünü kamuoyuna iletirken, bazen de var olan gerçekliği gizlemek yada etkisini hafifletmek amacıyla kullanılmaktadır. Bütün bunların belirleyicisi de, basına bir propaganda aracı olarak bakıldığında, dünya ve ülke siyasetinden ne yönde etkilendiği bunu yayınlarına nasıl aktardığı ve elbette kamuoyunu nasıl manipüle ettiğidir. Tüm bu süreçte de, basın organlarının bu süreçten nasıl etkilendiği bir başka önemli sorunsaldır.

Bazen siyasiler bazen medya patronları tarafından uygulanan yönlendirmeler, sansür ve baskı neticesinde yayın organı yayın hayatına devam etmek adına bazen bu baskılara boyun eğme durumunda kalmaktadır. Bu noktada belki de, son söz olarak geçmişten günümüze, her

türlü ideolojik görüşe sahip yönetimler tarafından, basına yönelik baskı, ceza ve sansürün boyut veya şekil değiştirmekle birlikte devam ettiğinden hareketle, basın çalışanları için belki de tarihten ders alınacağı, tarafsız ve gerçek haberin kamuoyuna ulaştırılacağı yayınların yapılması ümit edilmektedir. Diğer yandan da, çalışmanın yeni analizler için örnek teşkil edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alan Ü. “Devlet şirket olursa basın ne olur?”<http://www.birgun.net/haber-detay/devlet-sirket-olursa-basin-ne-olur-79511.html> (Erişim tarihi: 18.3.2015).
- Atay F. R. Hitler'in Doğum günü. (20 Nisan 1939), *Ulus Gazetesi*.
- Aydemir Ş. S. (1985). *İkinci Adam*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Biner E. (2008). *II. Dünya Savaşı Döneminde Türk Basınının İngiltere'ye Bakışı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Ekinci N. (1997). *İkinci Dünya Savaşından Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkiler*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Hale W. (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*. (Çev. Petek Demir), İstanbul: Mozaik Yayınları.
- Hitler A. (1994). *Kavgam*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Karaca E. (1994). *Cumhuriyet Olayı*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Koçak C. (2009). *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak C. (1986). İkinci Dünya Savaşı ve Türk Basını. *Tarih ve Toplum*, Kasım, s.35.
- Koloğlu O. (1992). *Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de Basın*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Manka A. G. (2008). *Anadolu Ajansı ve II. Dünya Savaşı*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.
- Oral F. S. (1968). *Türk Basın Tarihi*. Ankara: Doğu Matbaacılık.
- Sadak N. Türk Gençliğinin Heyecanlı Gösterisine Hayran Kalmıştır. (7 Aralık 1945). *Akşam Gazetesi*.
- Sertel S. (1969). *Roman Gibi*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Sertel Z. (1977). *Hatırladıklarım*. İstanbul: Gözlem Yayınları.
- Seydi S. (2006). *1939-1945 Zor Yıllar*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Topuz H. (2003). *Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Weisband E. (1974). *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası*. (Çev. M. Ali Kayabal). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Yalçın H. C. Kalkın Ey... Ehli Vatan!, (3 Aralık 1945) *Tanin Gazetesi*.

TABLolar

- Biner E. (2008). *II. Dünya Savaşı Döneminde Türk Basınının İngiltere'ye Bakışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Weisband E. (1974). *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası*. (Çev. M. Ali Kayabal). İstanbul: Milliyet Yayınları.

Tablo3: Koçak C. (2009). *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*. İstanbul: İletişim Yayınları.

FOTOĞRAFLAR

- Fotoğraf 1: 2 Eylül 1939 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
 Fotoğraf 2: 2 Eylül 1939 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
 Fotoğraf 3: 2 Eylül 1939 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
 Fotoğraf 4: 2 Eylül 1939 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
 Fotoğraf 5: 2 Eylül 1939 tarihli Cumhuriyet Gazetesi

Fotoğraf 6: 2 Eylül 1939 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
Fotoğraf 7: 2 Eylül 1939 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 8: 2 Eylül 1939 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 9: 2 Eylül 1939 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 10: 2 Eylül 1939 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 11: 2 Eylül 1939 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 12: 2 Eylül 1939 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 13: 2 Eylül 1939 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 14: 2 Eylül 1939 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 15: 2 Eylül 1939 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 16: 2 Eylül 1939 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 17: 2 Eylül 1939 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 18: 2 Eylül 1939 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 19: 2 Eylül 1939 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 20: 2 Eylül 1939 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 21: 2 Eylül 1939 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 22: 2 Eylül 1939 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 23: 2 Eylül 1939 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 24: 23 Haziran 1941 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
Fotoğraf 25: 23 Haziran 1941 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
Fotoğraf 26: 23 Haziran 1941 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
Fotoğraf 27: 23 Haziran 1941 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
Fotoğraf 28: 23 Haziran 1941 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
Fotoğraf 29: 23 Haziran 1941 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
Fotoğraf 30: 23 Haziran 1941 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
Fotoğraf 31: 23 Haziran 1941 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 32: 23 Haziran 1941 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 33: 23 Haziran 1941 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 34: 23 Haziran 1941 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 35: 7 Haziran 1944 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
Fotoğraf 36: 7 Haziran 1944 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
Fotoğraf 37: 7 Haziran 1944 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
Fotoğraf 38: 7 Haziran 1944 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
Fotoğraf 39: 7 Haziran 1944 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
Fotoğraf 40: 7 Haziran 1944 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 41: 7 Haziran 1944 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 42: 7 Haziran 1944 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 43: 7 Haziran 1944 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 44: 7 Haziran 1944 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 45: 7 Haziran 1944 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 46: 7 Haziran 1944 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 47: 7 Haziran 1944 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 48: 7 Haziran 1944 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 49: 7 Haziran 1944 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 51: 7 Haziran 1944 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 52: 7 Haziran 1944 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 54: 7 Haziran 1944 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 55: 7 Haziran 1944 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 56: 7 Haziran 1944 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 57: 7 Haziran 1944 tarihli Tan Gazetesi

- Fotoğraf 58: 7 Ağustos 1945 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
Fotoğraf 59: 7 Ağustos 1945 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
Fotoğraf 60: 7 Ağustos 1945 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
Fotoğraf 61: 7 Ağustos 1945 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
Fotoğraf 62: 7 Ağustos 1945 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
Fotoğraf 63: 7 Ağustos 1945 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 64: 7 Ağustos 1945 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 65: 7 Ağustos 1945 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 66: 7 Ağustos 1945 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 67: 7 Ağustos 1945 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 68: 7 Ağustos 1945 tarihli Tan Gazetesi
Fotoğraf 69: 7 Ağustos 1945 tarihli Tan Gazetesi